

1.

ZNANSTVENA
REVUJA

IZDAJA:
LENOVA
DROZBA
UREDNIRI:

PREKRIVCI
PREKUGAR
RAUSNENIR

8.

TVARTE

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

Vsebina VIII. zvezka.

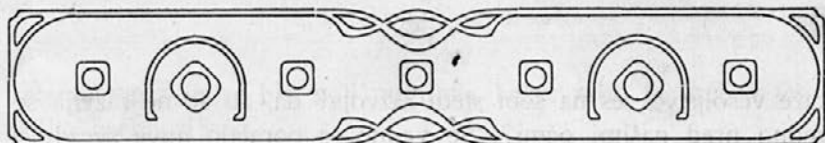
	Stran
Evolucionizem. (Dr. A. Ušeničnik)	337
Novi „Syllabus“	347
Ivan Grozni in Rim. III. (Dr. Fr. Grivec)	353
Matija Naglič in njegova rokopisna ostalina. Prispevki za slovensko slovstveno zgodovino 1680–1830. (Fr. Rebó)	365
Sillon. (Fr. Terseglav)	376
Nove knjige. Druga knjiga Kosovega „Gradiva“. (Dr. Jos. Gruden.) — Književna poročila	378
Listek. Okrožnica o modernizmu. — Schell-Commer. — Shod svobodomi- selcev v Pragi. — „Um cvetic“. — Rimsko vprašanje. — Fr. Ks. Kraus o naši dobi. — Jezikoslovna drobtinica. — Vulgata — K zgo- dovini sv. Frančiška Asiškega. — Redovi in kongregacije katoliške cerkve	381

„Čas“ izhaja po desetkrat na leto. Naročnina: 5 K, za dijake 3 K. Naročnino sprejema: „Čas“ v Ljubljani, ali pa: „Leonova družba“ v Ljubljani (po položnicah).

.... Tiskarna „Katoliškega tiskovnega društva“ v Postojni. ....

Evolucionizem.

Naša doba je polna zmot, a najusodnejša med vsemi je evolucionizem. Ta zmota je silno pogubna, obenem pa silno zapeljiva in slepiva.

Katera ideja je v naši dobi bolj proslavljena kakor evolucija? Razvoj — to je čarovna formula, ki z njo moderna veda vse razlaga: vesoljstvo, življenje, duha. Za vesoljstvo je izraz te formule Kant-Laplacova teorija. Vse svetovje, pravi ta teorija, se je razvilo iz neke pramegle. Descendenčna teorija uči razvoj vsega, kar živi na zemlji: vse življenje se je razvilo iz prakali. Herbert Spencer je postavil isto formulo tudi za duha: tudi človeški duh se je razvil; razvila se je vsa kultura iz neznatnih početkov do današnjega viška; razvila se je človeška misel, razvila nrvnost, razvilo pravo, razvila tudi religija.

Ta nauk je na videz tako preprost, da že s svojo preproščino vara. Kaj si je ložje domišljati kakor to, da se je iz neke prvotne megle v begu milijonov in bilijonov let razvilo in izločilo vesoljstvo s svojimi neštetimi svetovi, da se je na le teh svetovih, ko je prišel določeni čas, razvilo življenje s svojimi inštinkti, in da se je zopet po tisočletjih v teh inštinktih zavedel človeški duh in so v njem zablislile prve ideje? Človeški duh gre za enoto, enotno bi rad doumel vesoljstvo; a katera formula tako enotno pojmuje vesoljstvo kakor formula evolucije, nauk o razvoju? Človek hrepeni po avtonomiji; a kje mu je bolj zajamčena avtonomija kakor v evolucionizmu? Po tej teoriji je človek sicer stvar vesoljstva, ker je porojen iz vesoljstva, a obenem je gospod vesoljstva, ker se je v njem, kot v višku tisočletne evolucije razvil duh z umom in voljo; z umom in voljo pa človek obvladuje vesoljstvo in mu gospoduje. Nrvnost, pravo, zakoni, religija — to niso več meje in okove za človeškega duha, ampak so svobodne tvorbe, ki jih je duh sam porodil, da v njih izrazi svoje bistvo, ki je red, enota, harmonija. In ali ne

kaže vesoljstvo res na sebi sledi razvoja? dà, ali se ne razvija še vedno pred našimi očmi? Še vedno se porajajo nove zvezde v vesoljstvu; še vedno se razvija življenje na zemlji; še vedno se razvija človeški duh: od misli do misli hiti, od iznajdbe do iznajdbe, od popolnosti do popolnosti, od kulture do kulture. En pogled v zgodovino zadoščuje, da se pokaže razvoj: iz barbarstva do humanitete, iz srednjeveške kulture do moderne civilizacije, iz tlačanstva do osvoboditve, iz samodrštva do demokracije. Ali se ne ravna tudi religija po formuli evolucije? Primerjavno veroslovje je odkrilo rodišče človeške religije v srcu, v duši, ter zasledovalo njen razvoj od prve slutnje Neskončnega do bujnih mitologij in od bujnih poetičnih mitologij do mogočnih filozofskih verskih sestavov.

Evolucija, zares čarovna formula! Kaj čuda, da si je osvojila moderne duhove z malone neodoljivo silo! In vendar je ta videz sama prevara!

Formula evolucije je formula ateizma, zato nosi s seboj vse pogubne posledice ateizma: intelektualno, moralno in socialno anarhijo. Intelektualno anarhijo: po formuli evolucije je vsa resnica le relativna; človeški duh se vedno razvija, zato resnica ni nič stalnega, nič vekotrajnega, nič vedno veljavnega; resnice ni mogoče ustaliti, kakor ni mogoče ustaliti razvoja; v razvoju je razvoj in v begu je resnica; kar je bilo včeraj resnično, je danes že zmotno, in kar danes resnično, bo jutri zmotno. Moralno anarhijo: po formuli evolucije je človek nad nrvnostjo; nrvnost je le izraz cenilne sodbe, ki si jo človeški duh svobodno napravi o čem, da namreč smatra kaj za dobro ali slabo; tudi ta sodba pa je, kakor vse drugo, podvržena formuli razvoja; kar se danes zdi človeštvu dobro, bodo smatrali poznejši rodovi za slabo, in kar je bilo v prošlosti slabo, se v naši dobi uveljavlja kot dobro. Socialno anarhijo: po formuli evolucije je tudi pravo le tvorba razvoja; zato je revolucija prav tako upravičena stopnja v evoluciji, kakor kateri drugi pojav. S stališča evolucionizma ni mogoče obsoditi nobene težnje, nobenega dejanja, nobenega prevrata: kar so katastrofe v razvoju prirode, to so prevrati v socialnem razvoju; upravičujejo jih zakoni razvoja. Evolucionizem je filozofija ateizma, panteizma, monizma. Vsem tem sestavom pa je skupno, da uničujejo nrvna načela in nrvne sile in, tako človeško osebnost, ker si človeške osebnosti brez nrvnosti misliti ne moremo. A

katera teorija more biti bolj pogubna kakor taka, ki uničuje človeško osebnost?

Formula evolucije je velika zmota. Videz na njej je videz resnice, a nje notranje bistvo je laž. Formula je namreč dvolična; z videzom pridobiva, z jedrom zastruplja.

Kdo bi tajil razvoj? Razvija se vesoljstvo, razvija se življenje, razvija se duh. Toda formula evolucije je absolutna; formula evolucije uči absoluten razvoj, razvoj brez početka, razvoj brez mej, razvoj brez cilja. Evolucija v tem zmislu pa je nedokazana, nedokazna in naravnost brezmiselna. Razvoj sam iz sebe, brez vnajnega vpliva, brez počela, ki da nagib, je protisloven nestvor.

Razvija se seme, razvija se jajce, a treba je toplote in te toplote si ne more samo dati, prejeti jo mora od zunaj. Naj se je razvilo vesoljstvo, a bilo je treba nekega podneta (impulza) in ta prav tako ni mogel iziti iz vesoljstva samega, kakor kotilna toplota ne more iziti iz jajca samega. Formula evolucije nosi torej v sebi neko neznanko X, in ta neznanka je vpliv bitja, ki mora biti nad vesoljstvom. Moderno bi rekli: formula evolucije postulira Boga.

Prav tako nezmislen je razvoj brez mej. Razviti se more le to, kar je v bitju zavito. A kako naj je bilo zavito življenje v svetovju, če priča kozmogonija, da je bila toplota svetovne pramegle v gotovih dobah taka, da bi morala uničiti vse življenjske kali? Kako naj je bil zaviti v pratvari človeški duh, čigar bistvo je prav v tem, da je nadtvarjen? Ne mislimo tu naravnost na filozofski nauk o netvarnosti duše, marveč poudarjamo le to, da vse stvarne sile ne morejo proizvesti ne ene ideje. Ko bi torej duh tudi ne bil nič drugega kakor obseg in središče človeških idej, bi bilo že protislovno govoriti o absolutnem razvoju duha, ker bi moral ta razvoj imeti svoj začetek v razvoju pratvari.

Za začetek razvoja, za razvoj življenja in za razvoj duha je torej formula razvoja docela nerabna in zato je taka absolutna formula le velika zmota.

Zaman se sklicuje evolucionizem na to, da je njegovo naziranje enotno. Enotno, dà, a obenem protislovno: zatrjuje enoto, ki sploh mogoča ni. V vesoljstvu, kakoršno je, je mogoče pojmiti enoto počela, enoto reda, enoto cilja, a absolutne enote ne. Prav tako se evolucionizem zastoni sklicuje na avtonomijo, češ, da jo le on more obrazložiti. Toda kdaj pa je dokazal, da biva sploh

taka absolutna človeška avtonomija? Ali je sploh mogoča? Poskusite uveljaviti tako avtonomijo, kjer bo vsak poedinec absolutno svoboden, brez socialnih vezi, brez dolžnosti, brez ozirov na druge! Dobili boste „nadčloveka“, a ubili boste človeštvo in človeka! Človek je družabno bitje, a kdor to prizna — in kdo bi v dobi socializma mogel tajiti? — ta prizna, da je nauk o absolutni avtonomiji nezmisl. Krščanstvo pojmuje enoto veseljstva v Bogu, ki je A in O, počelo in cilj vsega, ter človeško osebnost in svobodo tako globoko, da je evolucionizem tega sploh nezmožen.

* * *

Iz nauka o razvoju bitja (ontologičnega evolucionizma) se je razvil logični in etični evolucionizem. Kakor se razvija vse bitje in življenje od najnižje stopnje do najvišje, tako se razvija po nauku evolucionizma tudi duševno življenje. Razvija se od faze do faze, od stopnje do stopnje: vsak hip v tem razvoju je resničen in upravičen; vsak je napredek z ozirom na prošlost, a vsak tudi nedostatek z ozirom na razvoj v bodočnosti. Vsa resnica in nramnost je relativna. Kar je bilo resnično in dobro v eni dobi, to ni več resnično in dobro v drugi dobi.

Tudi ta evolucionizem je prevara, kakor je prevara počelo absolutnega evolucionizma, ki se je iz njega razvil. Ker se tudi nramnost snuje na neke resnice, nramne resnice, zato zadoščuje, če označimo evolucionizem z ozirom na resnico.

Resnica je v soglasju spoznanja z resničnostjo; resničnost pa pomenja to kar dejstvo. Če se spoznanje strinja z resničnostjo, je v njem resnica, če ne, ne. Tu torej ni mogoč noben razvoj: ali se spoznanje strinja z resničnostjo ali ne. Pač so resnice dvojne vrste. So resnice, ki se izražajo v sodbah neodvisnih od časa in kraja, resnice namreč, ki pojmujejo resničnost prav od tiste plati, ki je tudi sama neodvisna od časa in kraja. Recimo: „dvakrat dve je štiri“. Ta sodba izraža resnico, ki je veljavna vedno in povsod; ne moremo si niti misliti, da bi bilo kdaj dvakrat dve pet. Ali: „četrrokoten krog (quadratura circuli) je nemogoč“. Tudi ta sodba je absolutno veljavna; v pojmu četrrokotega kroga je protislovje, en znak zanikuje in uničuje drugega, zato pojem nima možne vsebine, ker nič ni nič. Takih resnic je brez števila. Nezmislno je pri njih govoriti o razvoju, da bi namreč kdaj postalo resnično, kar je bilo zmotno, in zmotno, kar je bilo prej res-

nično. Tudi v nrvnem redu je mnogo podobnih resnic. Ali je mogoče pojmiti, da bi se izprevrгла zapoved ljubezni do Boga, do starišev, do domovine v zlo, da bi bilo zlo ljubiti Boga, stariše, domovino, kar je bilo dotlej dobro? „Ni dovoljeno ubijati, prešuštvati, krasti“ — to so resnice, ki potekajo iz bistva nrvnega reda in nemogoče je, da bi se izprevrgle v časovnem razvoju v zmoté. So pa tudi resnice, ki se opirajo na izpreminjajočo se resničnost. One imenujejo analitične, te sintetične. Analitične pohajajo iz analize brezčasnih idej in so zato tudi same večne; te se snujejo na sintezi prigradnih dejstev in so zato tudi same prigradne, časovne, izpremenljive. Recimo: „svet je“. Če svet ni večen, ta sodba nekđaj ni bila veljavna; nje veljavnost je torej le pogojna in časovna. „Roža cvete“ — sedaj res cvete, a še ni dolgo, ko je še bila zavita v popje in ne bo dolgo, ko bo le še usehlo listje. Toda tudi tu ni mogoče govoriti o razvoju resnice, marveč le o razvoju resničnosti. Ker se dejstva izpreminjajo, se morajo seveda izpreminjati tudi sodbe ali vsaj oblike sodb. Resnica je vedno soglasje spoznanja z resničnostjo. Če se izpreminja resničnost, se mora izpreminjati kajpada obenem spoznanje ali recimo točneje, vsebina spoznanja; resnica pa je vedno v soglasju. „Roža cvete“ — če pravimo tako in roža res cvete, se naše spoznanje strinja z resničnostjo in je torej resnica. „A nekđaj ni cvetela“ — res, a z ozirom na tedaj se tudi sodba glasi: ta roža nekđaj ni cvetela, in zopet je soglasje med spoznanjem in resničnostjo. „In bo usehnila“ — zopet res, a zopet se z ozirom na tisti čas sodba glasi: ta roža bo usehnila, in zopet je soglasje med spoznanjem in resničnostjo.

Seveda — in to je vse kaj drugega — spoznanje resnice se res razvija. Marsikatero sodbo dandanes zametamo kot zmoto, ki so jo nekđaj imeli za resnico. Naš um je slaboten; mnogokrat more le stopnjema prodreti do polnega spoznanja, mnogokrat si sploh ne more narediti pametne sodbe, in če jo lehkomišelnó naredi, je lahko zmotna in je zares mnogokrat zmotna. „Solnce se vrti okoli zemlje“ — tako je sodilo človeštvo stoletja in stoletja. Menilo je, da je ta sodba ena prvih prirodnih resnic. Dandanes vemo, da je bila ta sodba le dolga zmota. Kajpada dosti odpustna zmota! Ves videz je za to, da solnce vzhaja in zahaja, in po videzu si je človeštvo ustvarilo sodbo. Bila pa je prenaglжена. Ker je gibanje dveh teles za nas nekaj relativnega

(opazujte iz stoječega vlaka drug vlak, ki hiti mimo, samo iz gibanja ne morete doznati, kateri se premiče) bi mogla biti na videz oprta sodba le ta: ali se solnce vrti okoli zemlje ali pa zemlja okoli solnca — in ta sodba bi bila resnična. Določiti pa, kateri del alternative je tudi sam zase resničen, tega videz sam ne more, tu je treba opazovati še druge okoliščine. In res je človeštvo po mnogem trudu dognalo, da se zemlja vrti okrog solnca. Takih sodb je še premnogo. Dan za dnevom zameta stare zmotne sodbe in odkriva nove resnice. Zlasti v prirodnih vedah je polno sodb, ki so le nedokazane podmene (hipoteze) in danes ali jutri jih bo veda morala zavreči ter postaviti nove trditve.

Naše spoznanje je res relativno: v mnogočem nepopolno, medlo, površno, polovično — „ex parte cognoscimus“ (le deloma spoznavamo), je dejal že sv. Pavel. Ni pa zato res, da ni nič resnično in še manj je res, da je resnica relativna. Resničnost je dejstvo, resnica je soglasje spoznanja z dejstvom, spoznanje pa je sodba duha o dejstvu. Ta sodba ne seže vedno do dna, ne povzame vedno zadnjih prvin, ne obseže vedno vseh znakov, ni vedno bistra in jasna, ni vedno brez negotovosti in dvoma, časih celo prava ni. Zato je treba spoznanje časih popraviti, skoraj vedno pa je je mogoče izpopolniti, poglobiti, razbistriti, utrditi. In v tem je razvoj. Odtod napredek vede in kulture!

Človeštvo torej nima še spoznanja vse resnice in tudi ne popolnega spoznanja resnice. Resničnost je bogatejša, višja in globlja, kakor da bi jo mogel obseči človeški duh. Vendar so resnice, ki so bile vsekdar last celokupnega človeštva in tudi teh resnic ni malo. So resnice zlasti nramnega reda, ki jih ni mogoče izbrisati iz človeške duše. So resnice, ki v vsem begu časa ostajajo trajne, nedvomne, podedovane in obenem od vsake duše nanovo izpričane. Ni res, da bi se vršila absolutna evolucija: da bi namreč bilo danes resnično to, kar je bilo včeraj zmotno, in zmotno, kar je bilo včeraj resnično. Pač se je človeštvo motilo in mnogo motilo, a nikdar se še ni zmota izprevrгла v resnico, ne resnica v zmoto, in nikdar tudi ni vladala samo zmota!

Da bi človeštvo zlasti v velikih religioznih vprašanjih, ki so življenje našega življenja, ne tavallo in blodilo v negotovosti, dvomih in zmotah, prav zato je Bog naravno spoznanje slabotnega človeškega uma dopolnil in izpopolnil z razodetjem. Kakor učitelj uči otroka in mora otrok marsikaj verjeti, česar še ne more sam

spoznati in morda ne bo nikdar spoznal, tako Bog kot najvišji pedagog uči človeštvo in človeštvo mu mora verovati, dokler ne dospe do polnosti življenja, ki je pa ni tu na zemlji. Tudi v razodetju resnica ni relativna, dasi je relativno spoznanje. Resnica je vedno soglasje spoznanja z resničnostjo, le da v veri tega soglasja ne vidimo, marveč ga nam jamči božja verovnost, božja avtoriteta. Relativno pa je spoznanje: do dna razodetih resnic ne moremo spoznati, spoznavamo pa jih lahko bolj in bolj. Tudi tu se ne izpremeta resnica v zmoto in zmota v resnico, ampak le nepopolno spoznanje se razvija v popolnejše.

* * *

Zadnja leta se je razpasel evolucionizem zlasti na verskem polju (religiozni evolucionizem). Čisto naravno! Če se vse razvija, tudi religija ni drugega kakor proizvod razvoja, produkt evolucije. Pod vplivom absolutnega evolucionizma so zanesli učenjaki formulo evolucije tudi v bogoslovno vedo. Religija je po tej teoriji neki pojav v razvoju človeške zavesti. Med drugimi inštinkti (nagoni) se je razvil v človeku tudi verski inštinkt. Ta inštinkt ni drugega kakor neko občutje o Neskončnem, o Absolutnem, o Popolnem. Človek čuti svojo onemoglost v veličastni vihri prirodnih sil, čuti se majhnega, omejenega, nepopolnega: ta čut vzbudi kot svoje nasprotje čut velikega, neomejenega, popolnega bitja. Ali biva tako bitje? Na tako vprašanje inštinkt ne odgovori in ne more odgovoriti. Inštinkt je slep gon, a neumno je vpraševati slep gon, kam se žene, ali je tam sploh kaj ali nič. Zato je nezmislno povpraševati, ali je Bog ali ga ni. Bog je, tisti Bog namreč, ki si ga po svoje ustvari vsaka človeška duša. Čut se namreč vedno izkuša uveljaviti in izraziti tudi v mišljenju. Tako je iz religije čustev nastala religija domišljije in uma. Verski čut se je izrazil v domišljiji in v umu. Izrazil se je v domišljiji zlasti v poganskih mitologijah; izrazil se je v umu v filozofskih verskih sestavih, zlasti v krščanstvu.

Kaj sledi iz te teorije?

Vse religije so objektivno enako vredne: nobena namreč ni drugega kakor neki poskus, kako izraziti verski inštinkt. Vrednost religij je mogoče meriti le po njih vplivu na kulturni napredek človeštva.

Vse religije imajo isti postanek: razni momenti, razne faze, razne stopnje so v razvoju človeške zavesti. Če si prisvajajo nekatere religije velike ustanovitelje, niso bili ti drugega kakor krepke individualnosti, ki so dale verskemu inštinktu novo smer in nov izraz. Nekatere si laste razodetje. Razodetje ni in ne more biti drugega kakor potencirana, okrepljena in poglobljena zavest o odnosu človeštva k Neskončnemu. Sklicujejo se na čudeže. Čudeži v teoriji evolucije nimajo mesta in so potemtakem v religijah tuja, zanesena prvina, ki jo je treba izločiti. Če svete knjige raznih religij poročajo o čudežih, je to dokaz, da tisti deli knjig niso pristni. Nekatere religije si za svoje svete knjige laste posebno božje navdihnenje. Jasno je, da po teoriji evolucije „božje“ navdihnenje more biti le isto, kar sicer imenujemo navdihnenje, inspiracijo genijev, veleumov, umetnikov, pesnikov, filozofov. So verske družbe, ki si prisvajajo posebno bogodano oblast. Verske družbe so tvorba verske zavesti in torej ne morejo imeti večje oblasti, kakor jim jo more dati človeška volja. Zlasti z ozirom na tolmačenje sv. knjig si laste nekatere verske družbe posebno pravico. Teorija evolucije more priznati, da vsaka družba tolmači svoje listine po svojih sporočilih, toda najvišje sodilo vsega je in more biti le veda. Zakramenti, katerim pripisujejo nekatere družbe posebne sile, niso drugega kakor verski simboli, socialni znaki verskih organizacij.

Po teh načelih je treba presojeti tudi krščanstvo.

Tudi krščanstvo za evolucionista ni nič drugega kakor neki način, kako se je izrazil v minoli dobi verski čut. Vsaka religija je eden izmed mnogih takih načinov. Po zakonu evolucije se ti načini izpreminjajo in izpopolnjujejo. Zato je krščanstvo gotovo ena najvišjih stopinj v razvoju človeške zavesti, a ne najvišja. Prav v naši dobi proizvaja evolucija nov način verskega izraza: vera se izpreminja v vedo. Človeštvo se bolj in bolj zaveda, da treba tudi verski inštinkt podvreči vedi.

Veda ne bo uničila religije. Izločila bo iz nje le dogmatične sestavine, ohranila pa bo etično vsebino in bo to le znanstveno obdelala ter obrazložila.

A tudi krščanstvo ni bilo vedno isto. Po formuli evolucije se je razvijalo tudi krščanstvo od prvih početkov negotovega čustvovanja in tavanja do okorelega dogmatizma naše dobe. Dogme so zadnje tvorbe v dolgem razvoju krščanske zavesti. Kristus je

bil početnik novih verskih teženj. Te težnje so si iskale izraza. Našle so ga pod vplivom judovstva, helenizma, romanizma v dogmah. A kakor se je razvijala in napredovala krščanska zavest, tako se je z njo razvijalo in napredovalo pojmovanje dogem. Zmisel dogem v naši dobi ni več tisti, kakor pa je bil v prvih stoletjih krščanstva.

Niti štirje evangeliji niso čist evangelij Kristusov. Kristusov evangelij je bil ves o kraljestvu božjem: o božjem očetovstvu in o ljudeh, otrokih božjih. Ta evangelij v dušah kristjanov ni bil mrtev zaklad, ampak živo seme, ki je klilo, rastle, rodilo. Evangelisti niso podali in niso mogli podati drugega evangelija kakor tistega, ki je živel v njih dušah, kakor se je bil razvil in izpremenil v brazdah njih src. Ta razvoj se je vršil vedno dalje. Plod tega razvoja so bili novi nauki: nauk o božanstvu Kristusovem, o osebnosti Kristusovi, o njegovi spravi smrti, o vstajenju, o postanku cerkve in cerkvene hierarhije, o zakramentih, o krstu, pokori, evharistiji . . .

Tak verski evolucionizem se je že globoko zajedel v protestantovsko bogoslovno vedo. Velika predstavnik sta mu Harnack in Pfleiderer, ki oznanjata te nazore vedno širšim slojem. A izpovedati moramo, da se tudi katoliška bogoslovna veda ni ubranila tega pogubnega vpliva. Na Francoskem so zlasti trije možje zašli v to strujo: Loisy, Houtin in Le Roy. Premotila jih je protestantovska šola. S Francoskega se širi nova struja v Italijo. Poetičen izraz verskemu evolucionizmu je dal Fogazzarov „Il Santo“.

Verski evolucionizem je le posledica ontologičnega, logičnega in etičnega evolucionizma, in je zmoten kakor le ti. Saj tiče v religiji tri prvine. Religije cilj je božanstvo, nadsvetoven Bog. Religija ateizma in monizma je nezmisel. Če ni Boga, ni religije; a če je Bog, ima religija prvo trdno točko, cilj, ki se ne izpreminja. Religija pa je tudi spoznanje in prava religija resnično spoznanje. Lahko je spoznanje nepopolno, a resnično mora biti, le tedaj je prava religija mogoča. Religija, ki se snuje na zmote, je tudi sama blodna. In tu ima religija drugo trdno osnovo, resnico. A v religiji tiči tudi etična prvina. Religija ni le spoznanje, ampak tudi priznanje, spoštovanje, ljubezen, služba božja. In tudi ta tretja osnova religije je v svojem bistvu neizpremenljiva. Ni mogoče, da bi bila dobra religija, ki bi učila sovraštvo do Boga, upor,

odpad, absoluten egoizem, absolutno avtonomijo. Zato je nezmi-selno govoriti o verskem evolucionizmu. So lahko ljudstva, ki imajo o božanstvu napačne pojme – ljudstva brez vere v božanstvo pa sploh ni –, so tudi lahko ljudstva, ki so se jim etični pojmi pomešali s težnjami samoljubja in poželjivosti: a prav zato je religioznost takih ljudstev izkvarjena. Ni torej resnično, da bi bile vse religije enako upravičene stopnje v razvoju.

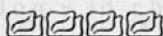
Pač se religija lahko izpopolnjuje: čim višje in globlje spoznanje o Bogu, čim čistejša zavest o etični vsebini religije, v čim lepši harmoniji življenje s spoznanjem, tem popolnejša religija. A vedno se snuje na iste osnove: Bog, spoznanje, priznanje.

Ni treba posebnega truda, da se pokaže popolnost religije v krščanstvu. Tudi ni naš namen dokazovati resničnosti krščanstva. To je gotovo: krščanstvo, dosledno udeještvo v življenju, stvarja ljudi-heroe, ljudi-vzore, ljudi-svetnike; zanikanje krščanstva, tudi dosledno udeještvo, bi izpremenilo človeštvo v razbrzdano tolpo egoistov! In gotovo je tudi to: krščanstvo je treba sprejeti vse, kakoršno je, ali pa je vse zavreči! Krščanstvo samo zameta evolucionizem in zameta ga tako odločno, da je pristajanje na evolucionizem zanikanje krščanstva. Krščanstvo, ki je popolno izraženo v katolicizmu in Cerkvi, obsoja evolucionizem kot veliko zmoto. Že vatikanski zbor je zavrgel evolucionizem dogem, kakor da bi mogle dobiti dogme sčasom drug pomen, drug zmisel, kakor so ga pa imele v prvih časih krščanstva. Koliko bolj bi zavrgel verski evolucionizem, kakršen se je začel širiti sedaj, evolucionizem, ki taji dogmam vsako resničnost ter izpremeta vse v subjektivne umisli človeške duše!

Seveda noben katoličan in noben kristjan ne more sprejeti verskega evolucionizma v celem obsegu. Zakaj le preveč očitno je, da je tak evolucionizem ateističen. Toda stara zgodba je, da nelogični duhovi, kadar ne morejo sprejeti cele zmote, sprejmejo polovično nekatere slepive ideje. Tako se je godilo nekaj z liberalizmom, tako sedaj z evolucionizmom. Liberalizma v celem obsegu noben katoličan ni mogel sprejeti in vendar bi bili nekateri radi liberalni: povzeli so torej liberalne ideje, obenem pa izpovedali svojo vero v katoličanstvo, in tako je nastal polutanski nestvor, katoliški liberalizem. Prav tako sedaj. Krščanstvo izpovedajo, obenem pa oznanjajo evolucionizem.

Ker je zmes zmote in resnice mnogo bolj nevarna kakor pa gola zmeta, zato je verski evolucionizem modernih katoličanov silno nevaren pojav. Zmožen je zbegati versko zavest, razširiti negotovost in dvome, dati novega hraniva skepsi, ki že itak razjeda bolešno čustvovanje modernega človeštva. Zato je Pij X. ukazal zbrati iz knjig Loisyja, Hautina, Le Roya in drugih „modernistov“ poglavitne zmote, da se ne bi še dalje potihoma širile in zastrupljale duše, veri in vernikom v največjo kvar. To je tako imenovani novi Syllabus.

Kdor pazno presodi te zmote, bo videl, da so v logični notranji zvezi z verskim evolucionizmom: iz njega izhajajo, k njemu vodijo. Kdor bi jih sprejel, ta bi moral logično sprejeti verski evolucionizem sploh; to bi pa bilo naravnost zanikati krščanstvo in izpovedati popoln verski skepticizem. A tudi do ateističnega absolutnega evolucionizma je od verskega evolucionizma le kratka pot!

Novi Syllabus.

Denimo sem zaznamek zmot, ki jih je obsodil Rim (z odlokom sv. oficija 3. julija 1907)! Zmote so sicer teološke, a njih metafizično ozadje je splošno filozofično. Tudi se širijo te zmote med svetno inteligenco.

Novi Syllabus se po našem mnenju lahko razdeli v tri dele. Prvi del je nekako uvod: o razmerju med cerkveno oblastjo in med vero ter bogoslovno vedo. Drugi del obsega poglavitne zmote o sv. pismu, o razodetju in dogmah, ter o posameznih dogmah (o božanstvu Kristusovem, vstajenju, spravi smrti, zlasti pa o postanku zakramentov.) Tretji del pa povzame še enkrat splošno vse pod ozirom osnovne zmote evolucionizma: zmote o evoluciji Cerkve, primata, hierarhije, dogem ter o reformi krščanstva, kakoršno zahteva evolucionizem.

Obsojene zmote so te¹⁾:

¹⁾ Zmote, ki so bolj v vidni zvezi z evolucionizmom, so kurzivno tiskane.

1. **Cerkvena** postava, ki ukazuje knjige, tičoč se sv. pisma, dati poprej presoditi cerkveni oblasti, za znanstvene kritike in eksegete ne velja.

2. Cerkvenega tolmačenja sv. knjig ni sicer prezirati, a je podvrženo natančnejši sodbi in popravi eksegetov.

3. Iz cerkvenih sodb in obsodb proti svobodni napredni eksegezi se da razbrati, da vera, kakor jo uči Cerkev, nasprotuje zgodovini in da se katoliške dogme ne dajo strniti z resničnim postankom krščanstva.

4. Cerkveno učiteljstvo tudi z dogmatičnimi definicijami ne more določiti pristnega zmisla sv. pisma.

5. Ker so v zakladnici sv. vere samo razodete resnice, zato Cerkev ne more v nobenem oziru soditi o trditvah človeške vede.

6. Pri definicijah učeča in poslušajoča cerkev tako sodelujeta, da učeča cerkev le slovesno potrdi to, kar je splošno mnenje poslušajoče cerkve.

7. Kadar Cerkev obsodi kako zmoto, ne more terjati od vernikov, da bi v notranjščini pristali na njene sodbe.

8. Tisti, ki obsodbe indeksa in drugih rimskih kongregacij zaničujejo, so brez vse krivde.

9. Preveč preprosti in nevedni so oni, ki mislijo, da je Bog res početnik **sv. pisma**.

10. Navdihnenje sv. pisma je v tem, da so sporočili izraelski pisatelji verske nauke pod posebnim ozirom, ki je bil poganom malo znan ali docela neznan.

11. Božje navdihnenje se ne razteza tako na celo sv. pismo, da bi bili vsled tega vsi posamezni deli sv. pisma brez zmote.

12. Ekseget, ki hoče uspešno gojiti biblične študije, mora najprej odložiti vsako že naprej zavzeto mnenje o nadnaravnem izviru sv. pisma in ne sme sv. pisma drugače tolmačiti kakor kaka druga zgolj človeška dela.

13. Evangeljske prilike so sami evangelisti pa kristjani drugega in tretjega rodu umetno razširili in so tako provzročili, da je imel Kristusov nauk pri judih tako malo sadu.

14. V več pripovedih evangelisti niso tega povedali, kar je bilo resnično, ampak le to, kar se jim je zdelo za bravca bolj koristno, četudi ni bilo resnično.

15. Do tedaj, da je bil kanon evangelijev gotov, so jih vedno pomnoževali z dodatki in popravki; zato je v njih le malo in negotovih sledi Kristusovega nauka.

16. Pripovedi sv. Janeza pravzaprav niso zgodovina, marveč mistično razmišljanje o evangeliju; govori, ki so v njegovem evangeliju, so teološke meditacije o skrivnosti odrešenja brez zgodovinske resnice.

17. Četrti evangelij je čudeže pretiraval, ne le, da bi se pokazali bolj izredni, marveč tudi, da bi dvignili pomen dela in slave včlovečene Besede.

18. Sv. Janez si sicer lasti, da je priča o Kristusu, v resnici pa je le izredna priča krščanskega življenja ali Kristusovega življenja v Cerkvi koncem prvega stoletja.

19. Krivoverski eksegetje so verneje raztolmačili pravi pomen sv. pisma kakor pa katoliški eksegetje.

20. **Razodetje** ni moglo biti nič drugega kakor zavest, ki si jo je pridobil človek o svojem razmerju do Boga.

21. Razodetje, ki je predmet katoliške vere, se ni končalo z apostoli.

22. **Dogme**, ki jih Cerkev uči kot razodete, niso resnice, ki bi bile padle iz neba, marveč so *neko tolmačenje (interpretacija) religioznih dejstev, ki si je je pridobil človeški duh po dolgem trudu.*

23. *Biti more in je tudi nasprotje med dejstvi, ki jih pripoveduje sv. pismo, pa med dogmami, ki jih nanje opira Cerkev, tako da more kritik kot neresnična zavreči dejstva, ki jih Cerkev z vso gotovostjo veruje.*

24. Ne gre obsojati eksegeta, ki postavi trditve, iz katerih sledi, da so dogme zgodovinsko neresnične ali dvomne, da le naravnost ne zanikuje dogem.

25. Vera se končno snuje na skupku verjetnosti.

26. **Dogme** moremo ohraniti le po praktičnem zmislu, t. j. kot pravila, kako nam je živeti, ne pa kot pravila, kaj nam je verovati.

27. **Božanstvo Jezusa Kristusa se ne dokaže iz evangelijev, ampak je dogma, ki jo je izdelala krščanska zavest iz pojma o Mesiju.**

28. Ko je Jezus izvrševal svojo službo, ni zato govoril, da bi se izdajal za Mesija in tudi njegovi čudeži niso imeli namena, da bi to dokazovali.

29. **Priznati se more, da je historični Kristus mnogo nižji kakor pa Kristus, ki je predmet vere.**

30. V evangelijih beseda „Sin božji“ pomenja samo to, kar „Mesija“, nikjer pa ne pomeni, da bi bil Kristus pravi in naravni božji Sin.

31. *Kar so o Kristusu učili Pavel, Janez, nicejski, efeški in kalcedonski cerkveni zbor, ni to, kar je Jezus sam učil, ampak le to, kar je o Jezusu spočela krščanska zavest.*

32. Naravni pomen evangelijskih tekstov se ne da strniti s tem, kar uče naši bogoslovci o zavesti in nezmotnem spoznanju Kristusovem.

33. Vsakemu, ki je brez predsodkov, je razvidno, da se je Kristus glede bližnjega mesijanskega prihoda motil ali pa da je večji del njegovega nauka v sinoptičnih evangelijih nepristen.

34. Kritik ne more priznati Kristusu neomejenega spoznanja kakor le na eni podstavi, ki pa je nehistorična in nasprotuje nravnemu čutu, namreč da je Kristus kot človek imel spoznanje božje, da pa ni hotel toliko stvari povedati učencem in potomstvu.

35. Kristus ni vedno imel zavesti svojega mesijanstva.

36. Zveličarjevo vstajenje ni pravzaprav historično dejstvo, marveč dejstvo nadnaravnega reda, ne dokazano in ne dokazno, ki ga je krščanska zavest počasi iz drugih dejstev razbrala.

37. Vera v Kristusovo vstajenje se izpočetka ni tikala toliko dejstva vstajenja, ampak nesmrtnega življenja Kristusovega pri Bogu.

38. Nauk o spravi Kristusovi smrti ni evangelijski, temveč le Pavlov.

39. Mnjenja o **postanku zakramentov**, ki so jih imeli tridentinski očetje in ki so brez dvoma vplivala na njih dogmatične odloke, so jako oddaljena od onih, ki so sedaj pri zgodovinarjih krščanstva po pravici v veljavi.

40. *Zakramenti so nastali tako, da so apostoli in njih nasledniki kako idejo ali namero Kristusovo pod vplivom okoliščin in dogodkov tolmačili (interpretirali).*

41. *Zakramenti imajo le ta zmisel, da ljudem vedno kličejo v spomin dobrotno Stvarnikovo pričujočnost.*

42. Krščanska občina je uvedla potrebo krsta, ko ga je sprejela kot potreben obred in je nanj navezala dolžnosti krščanske izpovedi.

43. Navada, krščeovati otroke, je nastala po razvoju discipline in to je bil eden izmed vzrokov, da se je ta zakrament razločil v dva, v krst in pokoro.

44. Nič ne dokazuje, da bi bili apostoli rabili zakramentalni obred birmovanja: v prvotnem krščanstvu se krst in birma gotovo nista ločila.

45. Ni vse, kar pripoveduje Pavel o ustanovitvi evharistije, (I. Kor. 11, 23 — 25) historično.

46. V prvotni Cerкви se še niso zavedali, da bi mogla Cerkev odpuščati grehe, temveč se je Cerkev le zelo počasi privadila temu pojmu. A tudi tedaj, ko je bila že pokora priznana kot cerkvena ustanova, je niso imenovali zakrament, ker so jo imeli za poniževalen zakrament.

47. Besede Kristusove: Prejmite sv. Duha; katerim bodete grehe odpustili, so jim odpuščeni in katerim jih bodete pridržali, so jim pridržani (Jan. 20, 22 – 23) se ne nanašajo na zakrament sv. pokore, naj si so tudi tridentinski očetje drugače trdili.

48. Sv. Jakob ni imel namena proglašiti v svojem pismu (14 – 15) kak nov Kristusov zakrament, temveč le priporočiti pobožen običaj, in če je morda zrl v tem običaju sredstvo milosti, ni tega mislil tako strogo kakor teologi, ki so določili pojem in število zakramentov.

49. S tem, da je krščanska večerja dobila počasi liturgičen pomen, so si pridobili predstojniki večerje duhovski značaj.

50. Starejšine, ki so nadzirali krščanske shode, so postavili apostole za presbitere ali škofe, da bi tako poskrbeli za red v naraščajočih občinah, ne pa pravzaprav za to, da bi nadaljevali apostolsko poslanstvo in oblast.

51. Zakon je mogel šele pozneje postati v Cerкви zakrament; zakaj zato je bilo treba, da se je poprej razvil popoln teološki nauk o milosti in zakramentih.

52. Kristus nikdar ni mislil ustanoviti **Cerkve** kot družbo, ki naj bi trajala stoletja; po Kristusovih mislih je imelo marveč božje kraljestvo obenem s koncem sveta vsak čas nastopiti.

53. *Organična ustanova Cerkve ni neizpremenljiva; ampak krščanska družba je kakor človeška družba podvržena vednemu razvoju.*

54. **Dogme, zakramenti in hierarhija** niso ne po pojmu ne po resničnosti nič drugega kakor interpretacije in evolucije krščanske zavesti, ki so z vnanjimi dodatki pomnožile in dopolnile neznatne kali, skrite v evangelijih.

55. Simonu Petru se ni niti sanjalo, da bi mu bil Kristus izročil v cerkvi primat.

56. Rimska cerkev ni postala po naredbi božje previdnosti, temveč le vsled političnih razmer glava vseh cerkva.

57. Cerkev je sovražna napredku naravoslovnih in bogoslovnih ved.

58. *Resnica ni bolj neizpremenljiva kakor človek sam, zakaj razvija se ž njim, v njem in po njem.*

59. *Kristus ni učil kakega določnega nauka, ki naj bi veljal za vse čase in vse ljudi, ampak je le začel religiozno gibanje, ki se mora raznim časom in krajem prilagoditi.*

60. *Krščanski nauk je bil izpočetka judovski, a je postal po povrstnem razvoju najprej pavlinski (Pavlov), potem johanejski (Janezov), naposled helenski in vesoljen.*

61. *Lehko se reče brez drznosti, da ni nobenega poglavja v svetem pismu, od prvega poglavja stare zaveze do zadnjega apokalipse, ki bi obsegal popolnoma isti nauk, kakor ga uči Cerkev, in zato nobeno poglavje sv. pisma nima istega zmisla za teologa in kritika.*

62. *Poglavitni členi apostolske vere za kristjane prvih časov niso imeli tistega zmisla, katerega imajo za kristjane naše dobe.*

63. *Cerkev ni zmožna, da bi uspešno branila evangelijsko etiko, ker se trdovratno drži neizpremenljivih naukov, ki se ne morejo spraviti v soglasje z dandanašnjimi napredki.*

64. *Napredek ved terja reformo krščanskega nauka o Bogu, o stvarjenju, o razodetju, o osebi včlovečene Besede, o odrešenju.*

65. *Današnji katolicizem se ne da spraviti v soglasje s pravo vedo, če se ne izpremeni v nedogmatično krščanstvo, t. j. v liberalen, neozkosrčen protestantizem.*

Ivan Grozni in Rim.

Spisal dr. Fr. Grivec (Ljubljana).

III.

Zadnja desetletja XVI. stoletja je bila ena najslavnejših dob poljskega naroda. To je bila velika doba katoliškega preporoda in verske gorečnosti, zlata doba poljske kulture in literature, doba največje slave poljskega orožja. V tej dobi, ko so se zbujaše najplemenitejše narodove sile, je nastopil silni vojaški kralj Štefan Bathory (1576—1586). Njegova individualnost je združevala vse dobre poteze vojaškega značaja in vojaške vzgoje. Razkošja in potrate ni maral, oblačil in nosil se je preprosto, užival je preprosto in zmerno vojaško hrano, v vsem se je držal strogega reda in discipline, ljubil je zmernost v vsakem oziru; lov je bil edina njegova strast. Zato je bil sposoben, da poljski narod vzgoji za slavne zmage na bojnem polju; že njegov zgled je budil starega viteškega duha v narodu in plemstvu.

Papežev nuncij bistroumni Vincencij Laureo se je bil preveč vnel za avstrijsko kandidaturo in ni hotel priznati Bathoryja za kralja; zato je moral v marcu l. 1576 zapustiti Poljsko in se naseliti v Vratislavi. A tudi kot nasprotnik je priznaval vrline Štefanove.) Papež (Gregor XIII.) v začetku že iz obzirnosti do Maksi-

Viri in važnejša literatura:

A. I. Turgenjev, Supplementum ad Historica Russiae Monumenta. Peterburg 1848.

Karamzin, Geschichte des russ. Reiches. (Nach der 2. Originalausgabe übersetzt). VIII. Riga 1826.

A. Possevino S. I. Moscovia et alia opera. Coloniae Agr. 1587.

P. Pierling, La Russie et le Saint-Siège. II. Paris 1897.

P. Pierling, Antonii Possevini Missio Moscovitica (Ex annuis litteris S. I.) Paris 1882.

Pamjatniki diplomatskih snošenj drevnej Rossii z deržavami inostrannymi. I. in X. Peterburg 1851, 1871. Gl. „Čas“ 257 in 296.

1) „Il Transilvano (Bathory) . . . nel vestire non usa nè pompa, nè ornamento alcuno, nè vede volentieri quelli, che lo fanno. Il suo mangiar è di cibi militari, cioè carni di bue, agli, cipolle, e beve moderatamente. Questa disciplina è veramente necessaria in Polonia, perchè la maggior parte dei signori consumano le loro entrate in vestire, e mangiare, e bere . . . Il principe, per quanto posso comprender, è di buona inclinazione.“ Wierzbowski 424.

miljana II. Štefana ni priznal za kralja. Leta 1576 je pa umrl Maksimiljan; v Rimu so se pa lahko že tudi prepričali o dobrih lastnostih in o vernosti Štefanovi. Zato je v začetku leta 1577 V. Laureu naročil, naj se spravi s poljskim kraljem. Po papeževem naročilu je V. Laureu v marcu leta 1577 pisal poljskemu kralju, naj bi sklenil prijateljsko zvezo z Avstrijo; papež da je prepričan o vernosti in dobrih namenih avstrijskega cesarja in poljskega kralja.¹⁾ Ker se avstrijski cesar Rudolf II. za vlado in za evropsko politiko ni zanimal, zato je bilo gotovo v interesu katoliške cerkve, da se papež s svojimi načrti nasloni na bojevitega kralja Štefana.

Papež je upal, da pridobi kralja Štefana, ki je bil izvrsten poveljnik in je imel izurjeno armado, za vojsko proti Turkom. Toda Štefan Bathory je pri izvolitvi moral priseči na takoimenovana „pacta conventa“, v katerih se je zavezal, da bode sklenil mir s Turki in začel vojsko proti Moskvi, da osvoji del Livonije in nekdanje poljske pokrajine. Poljski kralj se je res pripravljal za vojsko proti Moskvi: papeža je pa po V. Laureu zagotavljal, da bo ta vojska v korist katoliški cerkvi in če jo srečno dovrši, potem se bo lahko z vso svojo vojno močjo obrnil proti Turkom.²⁾ Papež je izkušal posredovati za premirje med Moskvo in Poljsko in za mirno ureditev medsebojnih odnošajev; ko je pa leta 1579 Štefan začel vojsko proti Moskvi, papežu ni preostajalo drugega, kakor da čaka ugodnega trenutka, ko mu bo mogoče ustaviti prelivanje krvi in posredovati za mir. — Papežev nuncij Caligari je naročal poljskemu kralju, naj pri mirovnih pogajanjih izkuša Ivana pridobiti za zedinjenje s katoliško cerkvijo in da mu naj v tem slučaju prizna kraljevski naslov. Kralj je obljubil, da se bo oziral na papeževe želje.³⁾

Štefan Bathory je bil odkritega značaja in veren katoličan; zato je znal ohraniti prijateljsko razmerje s papežem, dasi so njegovi načrti nekoliko nasprotovali papeževim. V svoji zmagoslavni vojski se je Štefan pokazal gorečega katoličana; v osvojenih mestih je zidal cerkve in ustanavljal jezuitske kolegije. Že leta 1579 je osvojil celo vrsto obmejnih trdnjav in nazadnje tudi močno utrjeni Polock. Rusi so se sicer hrabro branili, toda poveljniškemu talentu

¹⁾ Wierzbowski 521—23.

²⁾ Wierzbowski 694—95.

³⁾ Turgenjev str. 282—83.

Štefanovemu njih poveljniki niso bili kos in zaostala ruska vojska se ni mogla meriti s tako moderno oboroženo in izurjeno vojsko.

Ivan Grozni je bil ves prestrašen. Karamzin naravnost trdi, da je Ivan s svojo sramotno boječnostjo in neodločnostjo izdal svojo domovino; tiranstvo tako ubija moč vladarja in podložnikov.¹⁾ Ako bi Ivan zbral vse svoje številne čete, bi bil lahko ustavil ali vsaj uspešneje oviral prodirajoče Poljake. Toda sam ni imel poguma; najboljše svoje izkušene vojvode in državnike je bil pa v svoji grozovitosti poklal in pomoril. Ivan je bil pripravljen za najbolj poniževalna mirovna pogajanja. Ker se Bathory ni hotel ozirati na moskovska poslanstva, je Ivan iskal pomoči pri nemškem cesarju in — pri papežu.

Dne 6. septembra leta 1580. je Ivanov kurir (sèl) Tomaž Ševrygin odpotoval z Ivanovimi pismi do cesarja Rudolfa II. in do papeža. Skozi Livonijo, Dansko in Lubek je prišel v januarju leta 1581. v Prago in cesarju Rudolfu izročil Ivanovo pismo. V tem pismu ²⁾ Ivan pripoveduje, da je Štefan, ki je zvezan s Turki, zato začel vojsko proti Moskvi, ker je Ivan bil v prijateljski zvezi z avstrijskim cesarjem in je podpiral avstrijsko kandidaturo; naj bi torej cesar sklenil z Moskvo zvezo proti Turkom in Štefana odvrnil od vojske s krščansko državo.

Koncem februarja je Ševrygin prišel v Rim. V Rimu so bili presenečeni. Moskovskih poslancev že davno ni bilo v Rimu (od leta 1525.); zato se niso mogli takoj odločiti, na kak način bi sprejeli Ševrygina. V kronikah Klementa VII. so brali, da je moskovski poslanec leta 1525. stanoval v Vatikanu; sedaj so ga pa pod vtiskom dogodkov zadnjih let in iz ozira na Poljake sprejeli z manjšimi častmi in mu odkazali privatno stanovanje. Papež ga je izprva hotel sprejeti v javni slovesni avdienci; a to je preprečil poljski poslanik Peter Wolski. Dne 26. februarja je bil Ševrygin sprejet v privatni avdienci; papežu je izročil carjeve darove in pismo v ruskem (cerkveno-slòvanskem) jeziku.³⁾ Podobno kakor cesarju se Ivan tudi papežu pritožuje nad poljskim kraljem, češ da je zvezan s Turki. Obžaluje prelivanje krščanske krvi in prosi papeža, naj s svojo očetovsko skrbjo po-

¹⁾ Karamzin VIII. 254.

²⁾ Pamjatniki I. 785—95.

³⁾ O vsebini tega pisma poroča nuncij Caligari kralju Štefanu. Turgenev str. 305—307.

sreduje, da se sklene mir med Poljsko in Moskvo ter zveza krščanskih knezov proti Turkom; v ta namen naj pošlje v Moskvo svojega legata. Papež se je začudil, ko je videl, da pismo ničesar ne omeni o veri („de religione græca emendanda coniungendaque cum latina“). Že iz vsebine Ivanovega pisma je bilo lahko spoznati, da ga je le velika stiska privedla do tega koraka. Vendar je papež bil pripravljen poslati svojega poslanca v Moskvo, da to priliko izrabi in poskusi Moskvo pridobiti za unijo (ut gentem „multis hæresibus, atque adeo barbaris superstitionibus contaminatam, longæque a vera religione aberrantem hac opportunitate oblata ad verum Dei cultum et catholicæ ecclesiæ auctoritatem traducere contendat“).¹⁾

Poljski kralj je zvedel, kako hoče Ivan cesarja in papeža pridobiti zase proti Poljakom. A papežev nuncij Caligari je kralja potolažil. V tem težkem položaju je Štefan pokazal svoj pošten in odkriti značaj; dasi ni upal, da bi moskovski tiran mogel kdaj kaj koristiti krščanstvu, je bil vendar pripravljen papeževemu poslancu dovoliti pot v Moskvo (dati „litteras salvi conductus in Moscoviam“), da tako pokaže, kako je pripravljen vse storiti, s čimer more pospeševati katoliško vero in pokazati svojo pokorščino do papeža.²⁾

V Rimu ni bilo treba dolgo iskati sposobnega moža za poslanstvo v Moskvo. Vsi so bili prepričani, da je za to poslanstvo najsposobnejši preprosti jezuit Antonio Possevino, spreten diplomat in poln apostolske gorečnosti. Kot papežev poslanec je bil že dvakrat v Švediji, da bi švedskega kralja Ivana III., ki se je nagibal h katoliški veri, popolnoma pridobil za katoliško cerkev. Pri tej priliki se je seznanil s poljskimi razmerami in s kraljem Štefanom. V Švediji in na Poljskem se je tudi o moskovskih razmerah nekoliko poučil.³⁾ Ko se je vrnil s prvega švedskega poslanstva, je pripeljal s seboj mladega Moskovčana in nekoliko Rusinov, da bi jih v Rimu poučili v katoliški veri in latinskem jeziku.⁴⁾ Vrhutega pa je bil Possevino krepkega zdravja, železne vztrajnosti, vsestranske in globoke izobrazbe, izredne

¹⁾ ib.

²⁾ Turgenev str. 298; 308—9.

³⁾ Mosc. 27. „monuit me (nomine R. P.) nuntius apostolicus (Caligari) . . . , viderem, an per Ioannem III. . . . , apud quem V. B. mandante versabar, litteræ in Moscoviam mitti possent. Re igitur cum eo rege collata respondit fore ut insequenti anno id liceret.“

⁴⁾ Mosc. 10.

bistroumnosti in bistrega pogleda, da se je znal v tujih in zamotanih razmerah hitro orientirati. Za pot v Moskvo se je skrbno in temeljito pripravljaj. V Rimu je pregledal in preiskal vse vire o Moskvi, n. pr. knjigo barona Herbersteina o Moskvi, poročilo (relatio) Kobencljevo, poročila poljskih poslancev, pisma in instrukcije papežev i. t. d. Poizvedoval je pri vseh, ki so bili kdaj v Moskvi ali so imeli kake zveze z Moskvo; od ruskega poslanca Ševrygina, ki je med tem ogledoval Rim, je izkušal zvedeti razne podrobnosti o Moskvi.¹⁾ Gotovo še nikoli prej ni šel tako sposoben in o moskovskih razmerah tako temeljito poučen papežev poslanec v Moskvo. Dne 27. marca (1581) je Possevino z ruskim poslancem odpotoval iz Rima. S seboj je imel obširno in natančno instrukcijo,²⁾ papeževe darove za Ivana (knjigo z dekreti flor. koncila v lat. in grškem jeziku in razne nabožne predmete), pismo do poljskega kralja, do Ivana, njegove žene in obeh sinov.³⁾

Instrukcijo (datirano z dne 27. marca) je spisal papežev državni kancelar (secretarius status) kardinal di Como, a napisana je popolnoma v Possevinovem duhu. Navodila te instrukcije so bila v vseh podrobnostih globoko preišljena, tako bistroumno in previdno sestavljena, kakor je bil previden in bistroumen Possevino sam; njegovo ravnanje in postopanje je najjasnejši praktični komentar k tej instrukciji. Possevino ni delal po fantastičnih načrtih brez realne podlage, ki se pri prvem neuspehu lahko popolnoma podero, ampak previdno korak za korakom se je izkušal približati glavnemu cilju svojega poslanstva — doseči cerkveno zedinjenje. Vsaka podrobnost je imela svoj pomen v v njegovem celotnem načrtu, vsak korak je bil proračunjen z ozirom na glavni cilj; vse mu je moralo služiti, da se pripravi podlaga za pogajanje o uniji. In če se naposled unija ne doseže, je treba v Moskvi pridobiti vsaj kako ugodnost za katoličane, odstraniti vsaj nekoliko predsodkov in pripravljati pot za zaupnejše in odkritejše občevanje z Rimom in s katoliškim zapadom.

Že med potjo je Possevino pripravljaj podlago za pogajanje o uniji. V Benetkah se je pogajal o trgovskih zvezah z Moskvo,⁴⁾

¹⁾ Vse te vire po Possevinovem zapisku našteva Turgenev, Supplementum str. 20–22 (nr. 10).

²⁾ Turgenev str. 299–305 (nr. 212).

³⁾ Moscovia 58–60.

⁴⁾ Moscovia 10.

ker je vedel, da to žele v Moskvi in da bi katoliški trgovci v Moskvi lahko kaj dosegli za katoliško vero in bi kdaj tudi katoliške duhovnike pripeljali v Moskvo. V Āradcu se je posvetoval o moskovskih razmerah z znanim baronom J. Kobencijem. Na Dunaju si je med svojimi redovnimi sobrati izbral štiri spremljevalce, med njimi tri take, ki so znali slovanske jezike: P. Pavla Campani-ja (na Moravskem naseljēnega Italijana), Hrvata P. Stefana Drenockega in Čeha br. Andreja Modestina.¹⁾ Źe tukaj je Possevino pokazal, da so zapadni Slovani v prvi vrsti poklicani, da pomagajo pri delu za unijo. V Pragi se je Possevino ločil od Ševrygina, ki je skozi Lubek, Dansko in Narvo potoval v Moskvo, da tam poroča o svojih uspehih in o Possevino, v sluĉaju, ĉe pred njim pride v Moskvo. Pri cesarju Rudolfu se ni dalo mnogo doseĉi. Possevino je potoval dalje skozi Vratislavo, kamor mu je bil poslan potni list (litterae salvi conductus) za Poljsko. Dne 14. junija 1581 je prišel h kralju v Vilno.

Possevinoovo stališĉe nasproti kralju je bilo v zaĉetku zelo teŹavno. Poljska vojska je vedno globlje prodirala v moskovsko drŹavo in osvojila mnogo vaŹnih trdnjav (n. pr. Wielke Luki); Švedi so pa napadli Estonijo in osvajali moskovske gradove. Ivan si je prizadeval, da bi z mirovnimi pogajanja ustavil zmagovalno prodiranje poljske vojske. Poljski kralj je vedel, da hoĉe Ivan s temi pogajanja le zavlaĉevati vojsko in si pridobiti ĉasa;²⁾ zato je bil neizpros in stavlil teŹke pogoje. Ko je prišel Possevino, je bil Štefan prepriĉan, da bi moglo posredovanje papeŹevega poslanca le Moskvi koristiti; ĉutil se je dosti moĉnega, da Ivana sam lahko prisili miru ugodnemu za Poljake. Toda Possevino je s svojo bistrumnostjo in previdnostjo kralju dokazal, da ima papeŹ ĉiste namene, da hoĉe pospeševati le mir med kršĉanskimi knezi in koristi katoliške Cerkve; to je razvidno iz papeŹevega pisma do Ivana, katero je imel Possevino s seboj. Apostolska goreĉnost Possevinova je gotovo nāpravila ugoden vtisk na vernega kralja in ga je nagnila, da je zaĉel Possevino izkazovati popolno zaupanje.

Med tem je pa Ivan (v juliju 1581) od svojih vohunov sliŹal, da so se Poljaki vojske naveliĉali; postal je spet pogumen in

¹⁾ Pierling II. 46.

²⁾ Turgenjev str. 319–20.

pisal Štefanu skrajno žaljivo pismo.¹⁾ Štefan je na to dal povelje za nadaljevanje vojske in Ivanu pisal tudi dolgo izzivajoče pismo. Zanimiv pismeni dvoboj dveh sosednih vladarjev! Ivan pravi, da Poljaki nimajo nobenih pravic do Livonije; očita prevzetnost in nekrščansko krvoločnost. Štefan pa odgovarja: „V pismu si pokazal svojo dušo; saj poznamo tvojo nečistost in nesramnost!.. Ti prevzetnež... si pokazal svojo nevednost in neumnost, ko si hotel meni dokazati prevzetnost... Ti rabelj, ne pa knez, ki svojim zapoveduješ kakor zverem, ne kakor ljudem! Ti deroči volk... Kajn, Nero, Herod, Antioh!... Če imaš pogum, skoči na konja in pridi, da se dvobojujeva, da se bo manj krščanske krvi prelilo. Bog bo sodil, čigava stvar je pravična! Če pa ne prideš, se sam obsodiš in pokažeš, da v tebi ni nič resnice in poguma, ne samo nič cesarskega (kar si prisvajaš), ampak celo nič moškega in celo babjega ne („in te ne viro quidem ac muliere aliquid digni haerere“)!

Ivan Grozni se je ustrašil Štefanove odločnosti in komaj čakal papeževega poslanca. Ševrygin je dne 17. julija prišel v Starico ob Volgi, tedanjno Ivanovo rezidenco in naznanil, da Possevino potuje skozi Poljsko v Moskvo.

Possevino je med tem proučeval poljske in moskovske razmere. Iz Dzisne (v Beli Rusiji), kjer je takrat taborila poljska vojska pod Štefanovim poveljstvom, je pisal Ivanu, naj mu v kratkem pošlje potni list v obmejno mestece Oršo²⁾ („ut Orsam quam primum iubeas ad me fidei publicam pro me et meis undecim mitti“). Dne 19. julija je odšel s poljskim vojaškim spremstvom proti Orši. Dne 3. avgusta so ga na meji sprejeli Moskovčani in mu dali vojaško spremstvo. V prvem večjem ruskem mestu Smolensku je bil Possevino najslovesneje sprejet. Povsod so mu izkazovali velike časti, obenem so ga pa imeli pod strogim varstvom, da ne bi mogel privatno občevati z Rusi in nanje vplivati. Duhovstvu je bilo naročeno, naj bodo do njega prijazni in naj ga vabijo k slovesnemu pravoslavnemu bogoslužju; Possevino je pa uvidel, da bi taka udeležba pred ljudstvom pomenila priznanje, da je ruska cerkev prava cerkev, zato se ni dal pregovoriti. Dne 18. avgusta je prišel v Starico ob Volgi k Ivanu Groznemu.

Dne 20. je Ivan sprejel Possevina v avdienci, v kateri je Possevino izročil papeževe darove, papeževo in cesarjevo pismo.

¹⁾ Turgenev str. 322 – 50.

²⁾ Mosc. 60.

Papež v svojem pismu Ivanu z veseljem zagotavlja vso svojo pomoč in naklonjenost; toda mir bo le potem zanesljiv in zveza med krščanskimi knezi le potem trdna, če jih bo družila edinost vere; verska edinost s katoliško cerkvijo bodo v veliko korist Ivanu in njegovi državi.

Naslednji dan so se začeli znameniti dogovori o miru s Poljsko, o prijateljski zvezi s papežem in o uniji. A vse to je bilo združeno z velikimi težavami, ker se je vse vršilo po moskovskih tolmačih, Possevinovim tolmačem, katere je imel s seboj in kateri bi dogovore gotovo pospešili, pa ni bilo dovoljeno občevati z Moskovčami in pri dogovorih sodelovati. Šele čez nekoliko dni, ko je bilo že veliko časa izgubljenega, so mogli tudi Possevinovi tolmači vmes poseči; potem so se dogovori vršili hitreje in točneje.)

Possevino je vodil dogovore z veliko bistroumnostjo in previdnostjo; vse podrobnosti teh dogovorov so mu služile kot priprava in podlaga za unijo — glavni namen Possevinovega poslanstva. Pripovedoval je, kako bi papež rad vedno ostal v zvezi in prijateljstvu z Moskvo; tudi Benečani bi radi sklenili trgovske zveze z Moskvo, a v ta namen mora Ivan dati potrebno varstvo, dovoliti jim, da s seboj pripeljejo katoliške duhovnike (Possevino je pripravljen, če treba, katerega izmed svojih spremljevalcev-duhovnikov pustiti v Moskvi), da v Moskvi sezidajo katoliške cerkve in svobodno izvršujejo katoliško bogoslužje. Zveza krščanskih knezov za vojsko proti Turkom bi bila za Moskvo gotovo koristna; Ivanu tako zaželjeni mir s Poljsko je tudi najiskrenejša želja papeževa. Iz spoštovanja do papeževe avtoritete se bode Štefan dal pridobiti za mir in zvezo. A da se vse to doseže, je potrebna unija. To so bili zelo tehtni motivi za unijo, katero je Possevino Ivanu predstavljal kot najprimernejše sredstvo v doseg njegovih želja in ciljev.²⁾ Jasno in prepričevalno je Ivanu v njegovem resnem položaju dokazoval velike koristi unije.

Ivan se je dolgo izogibal vsakega pogovora o uniji in na dotične Possevinove predloge še odgovarjati ni hotel. Toda Possevino je znal ta vprašanja spraviti v tako tesno zvezo z drugimi dogovori, da je nazadnje Ivana prisilil k izjavi o verskem vprašanju. Obljubil je, da bo ohranil prijateljske zveze s papežem in da bo katoliškim trgovcem dovolil katol. bogoslužje i katol. du-

¹⁾ Mosc. 5.

²⁾ Pamjatniki X, 90 – 110. Theiner III. (353) stavi to pomotoma v leto 1582.

hovnike v Moskvi. O uniji pa da se bo podrobneje razgovarjal, ko bo sklenjen mir s Poljsko in ko se bo po sklenjenem miru Possevino vrnil v Moskvo. Za sedaj pa je Possevina nujno prosil, naj posreduje za mir in naj odpotuje na bojno polje, kamor bodo za njim prišli tudi moskovski zastopniki.

Dne 14. septembra je Possevino odšel iz Starice. Dne 26. sept. se je ustavil v ruski vasi Bor pri Ncvgorodu (na reki Šolona). Od tu je poslal pismo Štefanu pod Pskov, naj mu pošlje potrebno varstvo („litterae tute comteatus“); obenem mu sporoča, da je od Ivana pooblaščen za pogajanja. Pri odhodu mu je Ivan naročil: „Tu Antoni, qui a P. M. de pace missus es, quemque redeuntem ad nos expectabimus, nostro nomine te inclinabis Stephano Poloniae Regi.“¹⁾

Pri Ivanu pa je Possevino pustil P. Drenockega, ki naj bi se med tem orientiral v moskovski državi in skušal vplivati na Moskovčane; a to ni bilo mogoče, ker so ga vedno imeli pod skrbnim varstvom in mu onemogočili vsako privatno občevanje z Moskovčani.

Possevino ni bilo treba dolgo čakati²⁾ kraljevega odgovora. Kralj je 29. sept. že odgovoril, da bo vse preskrbljeno. 5. okt. je bil Possevino že pri Štefanu pod Pskovom (Plescovia).

Položaj poljske vojske sedaj ni bil več tako sijajen kakor prej. Pskov je bil silno utrjen in je imel močno in hrabro posadko, ki je vztrajno odbijala vse naskoke. Poljaki so se vojske naveličali in si s kraljem vred želeli častnega miru. Zato je bilo za Poljake ugodno, da jih je Possevino s svojim spremljevanjem rešil moralnega poraza, katerega bi bili sicer morebiti doživeli. Possevino je imel sicer težko, a vendar hvaležno nalogo, ker sta si obe stranki na tihem želeli miru; seveda je hotela vsaka posebnih ugodnosti zase. Possevino je kmalu (še oktobra) mogel Ivanu odpisati,³⁾ da je Štefana pridobil za mirovna pogajanja; a tudi pri tej priliki je poudarjal papeževo avtoriteto („animum illius auctoritate P. M. permotum inflexi, utsi tuos legatos.... mitteres, ille suos statim sit missurus“ [62]).

¹⁾ Mosc. 60–61.

²⁾ V Boru je Possevino napisal za Gregorija XIII. svoj prvi opis moskovskih razmer („Commentarius primus“ — dovršen na dan sv. Mihaela 1581.)

³⁾ Mosc. 61–63.

Ivan je sicer tudi vedel o težavnem položaju Poljakov, a poznal je tudi Štefanovo vztrajnost. Posebno si je želel miru zato, ker so v Livoniji vedno bolj napredovali Švedi, ki so že osvojili Navro, Ivangorod i. dr. in Moskvi popolnoma zaprli pot do morja.

Obe stranki sta se dogovorili, da pošljeta svoje pooblaščenca na določen kraj ob meji. Poljaki so si izbrali vas Jam Zapoljski za sedež svojih pooblaščenecv, Moskovčani pa od tam eno uro oddaljeno vas Kirevo Goro (poljsko Kiverova Horka). Possevino je bil pridružen moskovskim pooblaščencom, ki so mu izkazovali veliko zaupanje in se v vseh zadregah k njemu zatekali; ravno to je pa pri Poljakih vzbujalo nezaupanje do Possevina. Dne 13. decembra so se začela mirovna pogajanja. Po dolgih pogajanjih v najhujši zimi je bil dne 15. jan. 1582 sklenjen in podpisan mir.¹⁾ Splošno se je ohranilo tedanje stanje, le nekoliko manjših pridobitev zadnje vojske (1581) je Štefan odstopil. Obe stranki sta bili zadovoljni in veseli. Sam Jan Zamojski, ki je bil spočetka zelo nezadovoljen s Possevinovim posredovanjem in nezaupljiv do njega, je v pismu 18. januarja častital Possevino in hvalil Boga za tako srečno sklenjen mir.²⁾

Possevino se je zmagoslavno vrnil v Moskvo. Njegovo delo je bilo res občudovanja vredno; vsi, ki so od blizu gledali njegovo požrtvovalno in skrajno naporno delo, so ga morali občudovati in spoštovati. Avtoriteta papeža in njegovega poslanca je pri obeh strankah neizmerno pridobila.

Dne 15. febr. je Possevino prišel v Moskvo, kjer je bil naj-slovesneje sprejet („non solum perhonorifice verum etiam benigne cum ad publicum convivium, tum ad colloquia de pace servanda alisque hisce rebus admissus est“ kakor sam piše J. Zamojskemu. — Mosc. 111).

Possevino je cel mesec (od 15. febr. do 15. marca) ostal v Moskvi. Z velikim knezom in z njegovimi svetovavci se je dogovarjal o raznih rečeh, ki so bile potrebne, da se sklenjeni mir

¹⁾ Mirovna pogajanja je Possevino natančno popisal v svojem dnevniku tiskanem v Mosc. 82–115.

²⁾ Mosc. 108–9. — Sicer tudi resni poljski historiki pišejo, da je bilo papeževo posredovanje Poljakom v škodo, a treba je pogledati le sodobnega Heidensteina, *De bello moscovitico* in sodobni „Dnevnik“ duhovnika Piotrowskega, da se o nasprotnem prepričamo. — Zakrzewski v svojem večkrat navedenem delu (str. 163–65) pravi, da je Possevino Poljake rešil moralnega poraza.

utrđi; dalje o vojski in ligi proti Turkom, o prijateljski zvezi s krščanskimi knezi, posebno z rimskim papežem in s katoliško cerkvijo.

Ivan Grozni je bil zdaj mnogo krotkejši in dovtetnejši za prijazne nasvete in pogovore. Tragična smrt njegovega sina Ivana, katerega je sam smrtno ranil, ga je zelo potrla in izpremenila.

Ko so se ob moskovsko-poljski meji vršili resni mirovni dogovori, je Ivan doma kakor sicer divjal.

Njegov starejši sin Ivan je bil v grozovitosti sicer podoben svojemu očetu, a slava domovine mu je bila bolj mar kakor očetu. Med mirovnimi pogajanjmi ga je bolelo ponižanje drage domovine, posebno ker je videl, da so bojarji navdušeni za vojsko in nezadovoljni s carjevo boječnostjo. Odločno je stopil pred svojega očeta in zahteval vojsko, da ž njo osvobodi Pskov in reši čast domovine. V besni razburjenosti je car zakričal: „Upornik, ti si se zvezal z bojarji, da me pahneš s prestola!“; zavihtel je nad njim svojo težko z železom okovano palico in ga udaril po glavi. Carjevič se je s krvjo oblit zgrudil na tla. Ivana je naenkrat minila njegova besnost. Ves bled in potrj je zaklical: „Sina sem umoril!“, vrgel se je nanj, ga poljuboval in objemal; izkušal je ustaviti kri, ki je lila iz rane, jokal je in vzdihoval, klical zdravnike, prosil Boga za usmiljenje, svojega sina pa za odpuščanje. Umirajoči carjevič je poljubljal roke svojega očeta, ga rotil, naj ne obupa in mu zatrjeval, da umre kot zvest sin in podložnik.¹⁾ Dne 19. novembra leta 1581 je carjevič umrl. Ivan Grozni je ubil svojega sina in naslednika (njegov drugi sin Fjodor je bil slaboten in za vladarstvo nesposoben). Omadeževan s sinovo krvjo je več dni sedel brez spanja in brez jedi v topi omotici in obupni potrnosti. Dne 22. novembra je bil slovesno pretresljiv pogreb. Car je šel za pogrebom v preprosti žalni obleki, podoben navadnemu obupajočemu grešniku; s strašnim tuljenjem se je metal na tla in na krsto.

Ob Possevinovem prihodu je nosil car in vse njegovo spremstvo črno žalno obleko; žalost in potrnost se jim je brala na obrazih. Possevino je upal, da se bode dalo v teh razmerah z večjim uspehom govoriti o verskih in cerkvenih rečeh.

¹⁾ Tako ta dogodek opisuje Karamzin VIII., 284–86. — Possevino (Moscovia 17) pravi, da sta se car in carjevič sprla zaradi carjevičeve žene.

Naravno bi bilo, da bi se bil Possevino z moskovskim nadškofom in s škofi dogovarjal o verskem vprašanju in cerkvenem zedinjenju. A za vlade Ivana Groznega to ni bilo mogoče. Tiranski Ivan svojim podložnikom sploh ni dovolil nobenega stika ali občevanja z rimskim odposlancem; kar je bilo potrebno, se je vse vršilo pod strogim nadzorstvom. Tudi v cerkvenih rečeh si je prisvajal neomejeno oblast in jo je izvrševal s tiransko samovoljnostjo. Razen tega se je pa tudi imel za najmodrejšega človeka in za najsposobnejšega, da brani svojo cerkev in zavrne rimskega poslanca; tudi suženjsko ljudstvo je imelo svojega vladarja za najmodrejšega človeka. Torej Possevinu ni preostajalo drugega, kakor da se z Ivanom Groznim samim dogovarja o cerkvenem zedinjenju.

Ivan bi se bil sicer rad izognil teh pogovorov; a ker je že prej obljubil, da se bode po sklenjenem miru dogovarjal o teh vprašanjih, mu je bilo težko prelomiti dano besedo. Za te dogovore se je izkušal primerno pripraviti. Posvetoval se je z moskovskim nadškofom in s škofi, katere je bil sklical v Moskvo. Possevino meni, da se je Ivan posvetoval tudi z anglikanskimi trgovci in z moskovskim zdravnikom, anabaptistom iz Holandije; da je torej celo pri krivovercih iskal orožja proti Rimu.

Possevino je sicer vedel, kako nevarno bode z Ivanom govoriti o teh vprašanjih, v katerih mu bode moral ugovarjati. A njegova verska gorečnost ga je priganjala, da tudi to poskusi. Tako je prišlo med Possevinom in Ivanom Groznim do onih značilnih in zanimivih verskih pogovorov, v katerih se kaže vsa moskovska cerkvena učenost ali pravzaprav omejenost, na drugi strani pa Possevinoва spretnost in gorečnost.

(Konec prihodnjič).

Matija Naglič in njegova rokopisna ostalina.

(Prispevki za slov. slovstveno zgodovino l. 1680 — 1830).

Priobčuje Francišek Reból (Dunaj).

1. Zbornik „halištrov“.

V uvodu sem omenil, da obsega Nagličev Zbornik „halištrov“ (= H) 540 strani (4°). Naglič je zaznamoval strani v H zgoraj ob robu s svinčnikom, prav tako je pripisal tudi s svinčnikom zaporedno številko posameznim „halištrom“, in sicer najprej na onem mestu, kjer se začne vsebina nove knjige, potem pa je dotično zaporedno številko redoma ponovno zapisal na prvi strani vsakega lista zgoraj v sredi. — Za zgled, kako je Naglič spisoval H, navedem tu začetek 1. strani:

	1.	1.
pričega	Kaj sen (= za en) Nauk le najde u Pridigah ali u Bukvah Pafhkala Skerbinza, drukane 1814.	platel
1.	Nedelo u Adventu. Koku fe more pokora delati . . .	1.
1.	pervezh, Pokora more biti hitra brefs odlafhanja, nauk sa teifte, kter le shele pokoro delat, pa je vendar nadelajo.	3.
2.	Pokora more biti refnizhna brefs hinavfske golfije, Nauk sa taiifte, ktir fo fpokornike le na videfs, ne v serzu in v refnize.	7.
3.	Pokora more biti „ftanovitna . . . . i. t. d.	12.

Črte si je narisal Naglič s svinčnikom.

Ako si ogledamo H natančneje, razvidimo, da se je Naglič pri sestavljanju Zbornika ravnal po vsebini knjig. Vse knjige, opisane v H, lahko razdelimo v naslednje skupine, ki si sledijo v teje vrsti:

1. Pridige za nedelje in praznike . . . št. 1—7.
2. a) Življenjepisi svetnikov . . . št. 8—10.
- b) Dve knjigi pridig o svetnikih . . . št. 11—12.
3. Poučne nabožne knjige . . . št. 13—19.
4. O Antikristu in štirih poslednjih rečeh . . . št. 20—21.
5. Trpljenje Kristusovo in Marijino . . . št. 22—23.
6. Dva križeva pota . . . št. 24—25.
7. Krščanski nauki in katekizmi . . . št. 26—34.
8. Dve zbirki pesmi in molitev . . . št. 35—36.
9. Molitveniki, Sveto leto, Zakr. sv. pokore . . . št. 37—44.
10. Zgodbe sv. pisma S. Z. . . . . št. 45.

Namenil sem si, o nekaterih knjigah zbornika H natančneje razpravljati, vendar ne v redu, kakor ga nahajamo v H, ampak kronologično, a zopet tako, da bom obravnaval knjige vsakega pisatelja skupno po vrsti. — Podati hočem tu sedaj najprej splošni pregled vseh knjig v H in pristaviti v zadnjem predelu številko kronologične vrste, v kateri mislim o posameznih knjigah razpravljati. Knjige, o katerih bo treba obširneje govoriti, sem podčrtal, in so debelejšje tiskane.

Zap. št. v H	Naslov, ozir. vsebina knjige	Ime pisateljevo	Leto tiska	Strani v H	Dan in leto spisov. H št. kronolog. vrste	
1	Pridige } a) nedeljske } b) prazniške	Paskal Skerbinc	1814	1—14 15—22	—	38
2	Pridige (Pars V.)	Janez Svetokriški	1707	23—58	—	6
3	Pridige } a) II. del } b) I. del	Juri Japel	1794	58—64 64—71	24. I. 1825	31
Brez št. v H	Pridige (rokopis)	„en pater“	pisane 1709—1809	72—80	—	30
4	Pridige (Exercitia)	Jernej Basar	1734	81—93	—	9
5	Pridige (Pars IV.)	Janez Svetokriški	1700	94—122	—	5
6	Pridige (Pars II.)	Janez Svetokriški	1691	123—164	18. II. 1825	4
7	Zirkounu leitu ali evang. nauki (pridig.)	Franc. Xav. Goriup	1806	164—208	—	34
8	Življenje Leonarda a Porto Mauritio	(J. M. Masserano)	1708	209—211	—	29
9	Historija o sv. Genovefi	?	Kranj ?	211	—	40
Brez št. v H	Življenje sv. Margarete Kortonske	?	1675(1)	211—212	—	1
10	Življ. sv. Floriana, sv. Janeza i. Pavla, sv. Donata in Emigdija	P. Marko Pohlin	1769	212—213	—	20

Zap. št. v H	Naslov, ozir. vsebina knjige	Ime pisateljevo	Leto tiska	Strani v H	Dan in leto spisovanja št. kronolog. vrste	
11	Pridige o svetnikih (I. del)	P. Rogerius	1731	213—288	25. VI. 1826	7
12	Pridige o svetn. (II. del)	P. Rogerius	1743	289—382	—	8
13	Marianski Kempensar	P. M. Pohlin	1769	382—384	—	18
14	Bukve Tom. Kemp. od „slejda“ Kristus. Matija Schoenberga	Fr. M. Paglovic	1778 1788 1799	385—394	—	28
15	„Opravk tega zhlo-veka“	P. M. Pohlin	1781	395—397	—	19
16	Kristijanske resnice	Osvald Gutsman	1770	397—401	—	17
17	Nebeški cil	Matija Kastelic	1684	401—407	—	2
18	Sveta vojska	Mih. Paglovic	1747	407—417	—	10
19	Krščansko premišljevanje za ubožne ljudi	Janez Stroj	1792	416	—	27
20	Bukve od Antikrista	?	?	417—423	15. III. 1824	46
21	O štirih poslednjih rečeh in Krist. trpljenju	?	?	423—429	—	45
22	Sveti post	Jožef Hasl	1770	430—458	4. IV. (1824?)	16
23	Pasion Mar. Device	Andrej Drabosnik	1811	458	---	36
24	Križev pot	(P. L. a Porto Maur.)	1767	459—460	—	15
25	Križev pot	Antou Klementini	1806	460—562	---	33
26	Pripomoček, Boga spoznati	Matej Ravnikar	1813	463—466	—	37
27	Krščanski kat. nauk	Matej Ravnikar	1822	466—470	—	42
28	Jožefa Jacomina	Andrej Reya	1801	471—478	—	32
29	Krščansk. nauka izlaganje			478—485	—	
30	Navuk Christianski	Matija Kastelic	1688	485—491	—	3
31	Hitra inu glatka pot proti nebesom	?	1764	491—404	16. V. 1825	12
32	Ta srečna in nesrečna večnost itd.	?	1796	495—497	—	26
33	Zvesti tovariš ..	Mih. Paglovic	1797	497—504	—	11
34	Dobro opominjanje na bolnike	(prestavil slov. župnik)	1787	504—505	—	23
35	Misionske pesmi in molitve	(Lavrenčič Primož?)	1752(?)	506—508	—	14
36	Nebeško blago	Filip Jakob Repes	1764	508—510	—	13
37	Molitvne bukvice	P. M. Pohlin	1792	510—514	—	21
38	Janeza Bona molitvene bukvice	Maximilian Redeskini	1789	514—517	—	24

Zap. št. v H	Naslov, ozir. vsebina knjige	Ime pisateljevo	Leto tiska	Strani v H	Danin leto spis. H	Št. kronolog. vrste
39	Molitvene bukvice	Juri Werdinek	1821	517–520	–	41
40	Molitvene bukvice za mlade ljudi	Janez Zalokar	1822	520–522	–	43
41	Sv. maša in krščansko premišljevanje	Juri Gollmayer	1797	522–525	–	25
42	Molitvena knjižica za vojake	(P. Marko Pohlin!)	1799	525–527	–	22
43	Premišljevanje za sveto leto	Blaž Potočnik	1826	527–531	–	44
44	Nauki za zakrament sv. pokore	Janez Debevec	1807	531–532	–	35
45	Zgodbe sv. pisma za mlade ljudi	Matej Ravnikar	1815	533–540	–	39

Iz navedenega pregleda razvidimo, da je Naglič svoje „halištre“ sestavil v zbornik H res po določenem načrtu, ozirajoč se na vsebino knjig. Nadalje nam je mogoče sklepati, v katerem redu je Naglič spisoval „halištre“. Po navedenih letnicah in dnevih spisovanja bi bil sestavil najprej vsebino „bukev o Antikristu“, in zanimivo je, da beremo prav pri tem kazalu obliko „gališter“, dočim je drugod pisano vedno „hališter“. — Najbrže pa je Naglič začel spisovati najpoprej vsebino „bukev Tomaža Kempčana“, H št. 14, morda že koncem leta 1823, ali pa v začetku l. 1824. Pisava je tu še bolj okorna. Če pa je „gališter“ o Antikristu najpoprej pisan, je brezdvomno takoj nato sledilo „Samerkvanje teh poglavitnih deilou, kateri fe v letih Bukvah snajdejo Thomasha Kempensarja“, št. 14. Nato so sledile št. 15–23, ali morda do 21. Tekom l. 1824 je spisal najbrže tudi še št. 1 in 2. — Začetkom l. 1825 je pisal najprej št. 3–7, potem št. 24 (oziroma 22)–31. Izmed števil 32–45 in 8–10 je bilo skoraj gotovo nekaj pisanih še l. 1825, druge pa l. 1826. Prav na zadnje je Naglič pisal št. 11–13; št. 43–45 so bile pisane gotovo šele l. 1826, morda neposredno pred št. 11. Nemogoče bi tudi ne bilo, da je pisal Naglič št. 11–13 in 43–45 vzporedno. Pisava je pri obeh skupinah popolnoma enaka.

Iz povedanega pa sledi, da je Naglič zaznamenoval „halištre“ z zaporednimi številkami šele, predno je dal zbornik H vezat, in takrat je tudi številke strani zapisal s svinčnikom.

Naglič je napravil tupatam kako opazko in poredkoma naznanil tudi dan in leto spisovanja, a podpisal se ni nikdar v H, pač pa v R in M.

* * *

Po tem splošnem pregledu se hočemo sedaj natančneje seznaniti s posameznimi knjigami, katerih vsebino nam je Naglič navedel v H. V zgorajšnjem kronološkem redu sem zapisal št. 1 h knjižici, ki nam slika življenje velike grešnice in spokornice sv. Marjete Kortonske. Naglič je „halištru“ te knjižice pozabil pripisati zaporedno številko, ker ga je očitvidno prezrl; začne se namreč na str. 211 spodaj, in ga je na prvi pogled težko ločiti od prejšnjega. Med vsemi knjigami, kar jih je bilo Nagliču znanih, nosi ta knjižica na naslovni strani najstarejšo letnico. A dasi mislim knjige obravnavati v kronološkem redu, vendar prav za prav nisem opravičen, to knjižico postaviti na čelo vsem drugim knjigam zbornika H. Kakor bomo takoj videli, je bila namreč knjižica natisnjena v resnici okrog 100 let pozneje, nego stoji na naslovni strani. Vendar ostanimo pri njej in oglejmo si

1. „Spokorjeine Ene imenithne Gresknize katira je skusi resvetlyne boshje ena Velika Svetniza postalla. — 1675.“¹⁾

Najprej se hočemo pečati z vprašanjem, kdaj je bila navedena knjižica tiskana, zakaj letnica na naslovni strani je napačna! Že Čop pravi n. n. m. pri Šaf. o knjigi tole: „Sprachlich schlecht; scheint jünger zu sein als 1675, vielleicht ein Druckfehler statt 1765? Denn der Druck ist äußerst fehlerhaft“. — Pohlin knjižice ne omenja, kar se mi zdi čudno, a Glaser in Simonič (str. 485) nista kar nič vpoštevala domnevanja Čopovega. Tudi sam sem spočetka mislil, da pač Čopovo mnenje ne bo pravo, ker se mi ni zdelo lahko mogoče, da bi stavec napravil tiskovni pogrešek celo pri letnici natiska. Vendar pa sem bil vedno v dvomu, da je morda Čopovo domnevanje le resnično in pravo. In res moramo računati tukaj tudi pri letnici natiska s tiskovnim pogreškom, razen če ni tiskavec namenoma tiskal 1675, da bi dal knjižici večjo vrednost. — Ko je „Katoliška Bukvarna“ v Ljubljani na-

¹⁾ Šafařík str. 129, Glaser I. 204. — H str. 211: „Halifhter js bukovz fvete Margarethe Cortone — fpokorjenje te imenitne grehfnize — od nje oboijga shivlenja. leta drukane 1675.“

znanila knjižico antikvarično, sem si jo takoj naročil,¹⁾ ker sem hotel vedeti, iz kakega razloga je Čop zapisal: „scheint jünger zu sein als 1675“; in ko sem poslani mi izvod pregledal, sem se začudil, kako da Čop samo domneva, da je knjižica mlajša, in zakaj ne pravi naravnost: knjižica je za 100 let pozneje tiskana, zakaj pisatelj sam pravi, da jo je spisoval šele leta 1769! Mislil sem si pa, da je imel Čop nepopoln izvod v rokah (Šaf. ima namreč opomnjo: def. Ex.) in zato ni mogel povedati z gotovostjo, kako stvar stoji. Obrnil sem se zato pismeno na gospoda *L. Pintarja*, skriptorja ces. kr. lic. knjižnice v Ljubljani, s prošnjo, da mi sporoči, v koliko je izvod licealne knjižnice nedostaten, zakaj Čop je imel gotovo ta izvod v rokah. Iz prijaznega odgovora sem izvedel, da je izvod lic. knjižnice pravzaprav popoln in bi bil torej Čop lahko s trdno gotovostjo zapisal, da je bila knjižica tiskana za 100 let pozneje.²⁾

To je čisto jasno iz tehle razlogov: Na str. 61 se nam popisuje smrt sv. Margarete Kortonske, in pisatelj nato dostavi: „resp: 1769 sunt anni 472 a morte“. — (1769 — 472 = 1297.) Margareta je res umrla 1297. leta, a na str. 61 je tudi tu tiskovni pogršek, tiskano je namreč: u Lejtu 1227 namesto 1297. — Zopet beremo na str. 62: „ta nar prvi, iou (= ino) nar vezhi zhudesh... ie, de enu strohливо u pokori smartrano truplo . . . . na strohni ampak ostane lepu frishnu zhes stir sto dua inu sedem-

¹⁾ Knjižico si je kupil „Casper Kosmazh m. p. Fon Danne Dorf in Laas 1808“, kakor beremo od njega lastnoročno zapisano na drugi prazni strani naslovnega lista. Na naslovni strani zgoraj pa beremo opombo: „Koshtajo te bukveze 28 sovdiv“ — 1801. —

²⁾ Ob tej priliki si dovoljujem, na tem mestu izreči presrčno zahvalo gospodu skriptorju *Pintarju* za prijazne točne podatke, ki sem jih vselej prejel na svoja vprašanja in dvome nepričakovano hitro!

Obenem izražam javno tu željo, da bi priobčil vsakdo, komur je še kaka druga zanimivost znana o knjigah, ki jih bom obravnaval, v „Času“ kot dodatek k mojim prispevkom. Posebno želim, da bi knjižničarji vseh naših knjižnic sproti pogledali, se li nahaja dotični izvod v njih knjižnici, in naj bi to potem sporočili uredništvu „Časa“. Ako pa bi kdo rajši priobčeval svoje dodatke v kakem drugem listu, nič ne dene; potem bi moralo slavno uredništvo „Časa“ vso stvarino registrovati v dodatku k prispevkom, da bomo imeli o vsej tvarini skupen in enoten pregled. Tako bi bilo mogoče navesti v dodatnem zvezku k Simoničevi bibliografiji, v katerih knjižnicah se nahajajo starejše slovenske knjige 17. in 18. stoletja, in bi se tako popravilo, kar se je zamudilo pri izdaji prvih treh snopičev. Vsakdo mora pripoznati, da je to nedostatek Simoničeve bibliografije, a temu nedostatku bi se opomoglo najlaže na predlagani način! Morda bi kazalo, da bi bile v tem oziru knjige v dodatku k Simoničevi bibliografiji razvrščene kronološko!

Opomba pis.

desset lejt, respectu 1769, de ni da donashniga dneva strohnellu". — Na str. 64 pa je tudi omenjeno, da je „Benedictus ta trinajst u lejto 1728 no postauv (= njo postavil) u stivenie teh svetnikov“, a tega bi ne mogla omenjati knjižica, ki bi bila natisnjena leta 1675. — Iz tega sledi jasno, da knjiga o sveti Margareti Kortonski ni mogla biti natisnjena pred l. 1769, najbrže pa je prišla na svetlo šele l. 1775, torej 100 let pozneje, nego je tiskano na naslovni strani.

Tudi v naslovu je tiskovna pomota „Gresknize“ namesto „gres/nize“ (gresfnize); Šaf. opozarja na tiskovni pogrešek s pristinim (sic), Glaser pa ima namesto pogreška tiskano pravilno „gres/nize“, zato dostavljeni (!) nima nikakega pomena.

Zanesljiv popis mističnega življenja sv. Margarete Kortonske nam je podal l. 1861 P. Peter Lechner. Knjiga je izšla l. 1890 v drugi izdaji.¹⁾ Po tem življenjepisu navajam tu glavne zgodovinske dogodke o sv. Margareti. — Rojena je bila Margareta v trgu *Laviano* blizu Perugia (Perugia) l. 1247. V slov. knjižici beremo str. 3: „rojena o Dsheli Florenz uleti vassi *Aliviano*, o letu taushent due sto sedem inu pedesset“ (= 1257), torej napačno! — Ko je odrasla, je zapustila svoje starše in šla v tri ure od domačega trga oddaljeno mesto *Montepulciano* (slov. „Spokorjeine“ str. 4: Monte Poliziano). Vstopila je v službo nekega imenitnega gospoda, ki je bil še neoženjen. Ž njim je živela v nedovoljenem razmerju 9 let. „Spokorjeine“ slika Margareto ko navadno očitno grešnico, ki je živela na eni strani pregrešno s svojim gospodarjem, ki je bil pa oženjen, vsled česar se je silno jezila njena gospa, na drugi strani pa je zapeljevala po mestu mladi svet, „koker ena lepa, vesella napreipostaulena (prostituta!), al zello prepovedana Krama: srezhen ie biu, kateri ni na to kramo pogledou, srezhen ie biu, kateri ni per te krami obstou, inu sapelan biv.“ — To pa je popolnoma napačno mnenje, ker Margareta tako globoko ni nikdar padla, ampak je bila le vkovana v spono lahkoživega, mladega in bogatega plemiča. Lechner zavrača na str. 6. ta napačna poročila o Margaretinem pregrešnem življenju. — Prigodilo se pa je, da je ubil plemiča na potovanju njegov neprijatelj. Margareta je našla

¹⁾ Das mystische Leben der heiligen Margareta von Cortona. Von P. Peter Lechner O. S. B. — 2. verbesserte Auflage, besorgt von einem Priester der Diocese Regensburg. — Regensburg. Manz. 1890. 8°.

vse črno truplo svojega grešnega tovariša, in ta pogled jo je tako pretresel, da je sklenila na mestu, začeti spokorno življenje. Zavržena od svojega lastnega očeta je šla v mesto Kortono, kjer je postala tretjerednica l. 1277 v 30. letu svoje starosti, na kar se je morala pripravljati 3 leta. Nato je Margareta živela 20 let svoje mistično življenje, katero nam jako lepo popisuje P. Lechner. V 23. letu svojega izpreobrnjenja je umrla 22. februarja l. 1297. Pokopana je bila v cerkvi sv. Bazilija v Kortoni. Njeno čaščenje sta dovolila že papeža Bonifacij VIII. in Evgen IV. Papež Leon X. je prišel 17. novembra 1515 v Kortono, je obiskal s posebno pobožnostjo grob spokornice Margarete in dovolil mestu Kortoni, obhajati vsako leto 22. februarja slovesno njen praznik. Papež Urban VIII. (1623–1644) je to dovoljenje dal vsemu frančiškanskemu redu (Wetzer u. Welte, Kirchenlexicon, članek o Marg. Kort.), a papež Benedikt XIII. jo je na binškoštni praznik l. 1728 proglasil za svetnico.

V slovenskem „Spokorjeinu“ beremo na str. 61, da je Margareta sklenila svoje življenje 22. februarja, „u *Leitu 1227. po nie spreobernenu*, inu u *stirdesetmu* lejtju nie starosti“, in potem sledi že zgoraj navedeno mesto: „resp.: 1769 sunt anni 472. a morte“. Letnica 1227 se mi zdi kontaminacija stavčeva iz dveh števil: 1297 in 20; morda je stalo v rokopisu pravilno takole: „u lejtju 1297., 20. (morda napačno 27.) po nie spreobernenu“ itd. Z ozirom na napačno letnico njenega rojstva je tudi njena starost 40 let napačna; stara je bila 50 let. — Slov. knjižica omenja tudi, da je „Vrbanus ta oshmi (!) Rimski Papesh u lejtjo 1623 postanv (! = postavil) Margaretha (!) u stivenie teh Isvolenih“. —

* * *

Naglič je svoj „hališter“ sestavil tako, da je prepisal iz knjižice naslove posameznih poglavij po vrsti. Knjižica sama nima nikakega kazala. Deli se na dva dela; v prvem delu se nam popisuje „Življenje sv. Margarete Kortone v 13 poglavjih (str. 3–64), v drugem delu pa so iz življenja sv. Margarete Kortonske vzeti koristni nauki za nas (str. 65–79), „jeh je 9 naukov potrebnih“, pristavlja Naglič k naslovu tega dela. Na str. 79–80 beremo „Historijo“, ki jo označuje Naglič takole: „sadnezh ena Hiftoria al exempel, od enga Crucifixa, u parfke (= bavarski) deshele, per enem birti“. — Otroci krčmarjevi so privezali sv. razpelo na

vrvico in ga vlačili po blatu; neki boter pa je prosil krčmarja, da sme spraviti sv. razpelo v svojem stanovanju, da mu otroci ne bodo delali nečasti. Ko pa je njegova družina molila pred svetim razpelom, so slišali Kristusa jokati, zato je šel gospodar k mašnikom in jim je to povedal. Pripravili so torej v nekem samostanu za ono sv. razpelo kapelico in so v procesiji prenesli tja sv. križ.

Tisk na str. 79 in 80 je drobnejši, nego na prejšnjih straneh, to pa zato, da se je moglo vse natisniti in ni bilo treba nove pole. V popolnem izvodu sledijo nato sicer še štirje listi (8 strani), a brez paginacije. Na teh osmih straneh je natisnjena 15 kitic obsegajoča „Pesem od Ivete Meriethe Cortone trekiga Ordna f. Francisca. Na Predno visho.“ — Navodilo na „Predno visho“ nam kaže, da je bila pesem ponatisnjena najbrže iz kake zbirke pesmi. Pesem ni drugega, nego slabo rimana proza. Popisuje se v njej zopet celo življenje sv. Margarete v glavnih potezah. Tudi iz te pesmi razvidimo, da knjižica ni mogla biti tiskana l. 1675, ker je bila pesem zložena po l. 1675. — 10. kitica se namreč glasi:

V' le pokori ie shivela
 Stanovitnu dueifet leit
 koker ie ufelei shelela
 Bug ie dau v' pokuri vmret
 Je mirakel te pokure
 Dokler nie svethou telu
 Noter do fedanje ure
 Zhes shitiristu leit ie zelu.

Zadnja kitica se glasi takole:

Tudi se mi vefelimo
 Aku fino glih grelhili
 Sveto Merietho proffimo
 Deb fe shnio spokorilly
 Sveta Marietha Cartona
 Shpegou prave pokure
 Ti bodi nasha Patrona
 Sdey nu v' te sadni ure.

Navedeni kitici sta še najboljši izmed vseh.

Naglič v svojem „halištru“ te pesmi ne omenja; iz tega sledi, da je v njegovem izvodu ni bilo, zakaj drugače bi jo bil prav gotovo navedel v svojem kazalu. Ta pesem manjka tudi v izvodu licealne knjižnice — št. 10296 (II., C, e) —, kakor povzemam iz blagohotnega poročila gosp. L. Pintarja, drugače pa je izvod popoln in obsega vseh 80 strani. — V licealni knjižnici se hrani tudi še neka druga brošurica z naslovom „Shivljenje Ivete Marjete

od Kortona (b. k. in l.). Ta brošura ima navedeno pravilno rojstveno leto 1247 in tudi prav pravi, da je umrla Marjeta v 50. letu svoje starosti in v 23. letu spreobrnjenja, a letnica smrti je zopet napačno natisnjena: 1270 namesto 1297.

* * *

Že iz tuptam navedenih mest iz „Spreobrneina“ smo se dovolj prepričali, koliko tiskovnih pogreškov je v knjižici, in kako slab je jezik v njej. Iz tega moremo sklepati, da stavec ni bil več slovenščini in tudi pisatelj ali prestavljavec (morda iz italjanščine!) ni bil dovolj podkovan v našem jeziku. Za svojo osebo sem dobil vtisk, da je moral biti pisatelj kak rojen Lah, ki se je priučil za silo slovenščini po ljubljanskem dialektu — morda je bil frančiškan v Ljubljani — (prim. bustvu = vboštvo, stivenie = štivenje, shmert = smrt).

Vsled nešteti tiskovnih pogreškov in mnogih nedoslednosti ni vselej lahko določiti, kaj naj zapišemo na rovaš pisatelju in kaj stavcu. Za historično slovnico slovenskega jezika ni mogoče mnogo pridobiti in porabiti. Omeniti hočem tu le nekaj značilnejših posebnosti, ki se pa nahajajo tudi v drugih istodobnih tiskih, poprej pa hočem še omeniti, da je Naglič sicer precej odvisen od svoje predloge, vendar pa večkrat tudi samostojno postopa pri prepisovanju, kakor v slučaju: bustua] vbufhtva H; bodeio eni nuzni nauki usetij so vseti H.

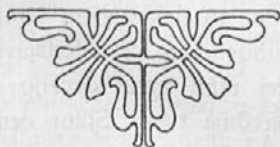
Veznik *da* se piše redno *de*; nasprotno predlog *do* redno *da*, samostojno in v zloženkah: *de* bi toku volla boshia dapouniti mogla (str. 14); *dadelou* = dodelil; *da* donashniga dneva (62). — *a* namesto *u*: *krah* (= kruh, kreh), gen. *kruha*, *grant* = grunt. — *o* pred naglašenim zlogom prehaja v *a*, podobno, kakor v ruščini: *govarish* (govoríš), *govari* (govorí), *pagnadou* (pognádal) str. 33, *stanavitnoft* (stanovítnost). — Nikalnica *ne* se piše vedno *na* in sicer skupaj s sledečim glagolom: *nave* = ne vé, včasih tudi ločeno: *na bla* = ne bila; *nasrezha* = nesreča, *napokorna* = nepokorna itd. — Za *ê* se piše *ei*: leit. — Neutr. končnica *o* prehaja redoma v *u*: *telu*, *zellu* itd. — Pred *o* v začetku besede se stavi *v*: *vogen* = ogenj, *voistro* = ojstro. — Nam. *j* stoji skoraj vedno *i*: *ie* = je, *nie* = nje, *shiulenie* = življenje; nam. — *enje* se glasi ta končnica navadno: — *eine*, n. pr. *shiuleine* (3), *spokorjeine* itd. — Pred *i* v začetku besede se stavi *j*: *ieskou* iz

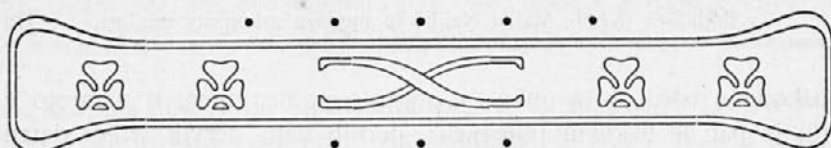

jiskou = iskal. — *u* in *v* se pogosto zamenjujeta, n namesto *v* (*u*) je pač le tiskovni pogrešek: pernih nam. pervih, *uoter* daian nam. noter daiau. — Kadar se *l* izgovarja ko *u*, se tudi piše tako, n. pr. v deležniku pretekl. časa za moški spol: biu ali biv = bil, pogledou = pogledal, odpustou: odpustil — odpustiv, odpustev — odpustou. Za ž. spol imamo navadno obliko z dvojnimi *l*: shelella (želela), sklenilla; tako tudi skrbelli, sapellana, razen tega tudi polle (= polje), veſelle (veselje), dolli itd. — Tožilnik ž. spola imen na *a* = imenov.: ie oblekla zellu ena druga natura, včasih tudi pravilno: boshio gnado sadobiti. — *raz* prehaja redno v *rez*: resdelila; za *sm* stoji *shm*: shmeiala = smejala, shmert = smrt. — *mn* prehaja v *vn* (un): spounilla iz spomnila.

V starih naših tiskih nahajamo največjo nedoslednost v rabi sičnikov in šumnikov. V naši knjižici stoji za *c* in *č* pravilno *z* in *zh*; za *s* se rabi v notranjem besede *ss*, za *z* pa redno *s*; *s* se pa rabi tudi za *s* v začetku in na koncu besede, večkrat pa tudi sicer. Redko vidimo znamenje *f* za *s*, navadno le *fs* = *s* na koncu besede. Znamenje *sh* stoji navadno za *š* in *ž* brez razlike, redko *lh* = *š* (str. 4 *lhe* = *še*); *sp* in *st* je natisnjeno za *sp* in *šp*, *st* in *št*. — Vsled tiskovnih pogreškov se pa zamenjujejo sičniki in šumniki različno med seboj, n. pr. obrassa (3) za obrasa (= obraza), groshno (5) za grosno (= grozno), skusnauzh (9) za skushnauz (= skušnauc), en tesak kriſs (70) za en teshak krish (= en težak križ) i. t. d.

Naslednje številke bom lahko krajše obdelal. Z nekoliko obširnejšim razmotrivanjem knjižice o „Spokorjeinu“ pa sem hotel pokazati, da bi se dalo še marsikaj zanimivega povedati o naših starejših knjigah, ako bi se kritično pregledale!

OBZOR.

Sillon.

Poroča Franc Terseglav.

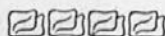
Že dolgo ni bilo o notranjih cerkveno-političnih razmerah na Francoskem ničesar slišati. Kako se zdaj cerkvi na Francoskem godi tega bi tudi dobro informiran kurialist ne vedel podrobno in natančno razložiti. Snujejo se diecezanske organizacije, nabirajo denarna sredstva, položaj pa je sila zapleten, po lokalnih razmerah povsod drugačen in vse je šele v povojih. Kajti ni lahka naloga reorganizovati in zgraditi organizem, kateremu se je njegova dosedanja podlaga popolnoma izpodmaknila. Toda vi gotovo vprašujete nekaj drugega: kako je s krščansko demokratiško organizacijo francoskih katoličanov? Ali se razvija, ali bo povzdignila, ali bo kdaj premagalo mrtvilo, ki leži nad deželo Ludovika Svetega? Krščansko-demokratiška organizacija francoska se zdaj osredotočuje v „Sillonu“,¹⁾ ustanovljenem od Marc Sagniera.

Kaj je „Sillon“? Marc Sagnier ga opisuje v dveh obsežnih člankih v protestantskem „Tempsu“. „Sillon“ ni trda zveza, sploh nobena organizacija, ampak le „duševno gibanje“, ki se mu lahko priklopi, kdor hoče in tudi vsakdo lahko odstopi, kadarkoli hoče, brez vseh formalnosti. Nima ne programa, ne štatutov in tudi ne pobira doneskov. Propagando zanj delajo posamezni člani. Središča gibanja so dijaki — 500 dilakov, razkropljenih po celi deželi. Po štatistiki iz leta 1906. pripada od 100 sillonistov 46 delavskemu stanu, 27 uradniškemu, 12 svobodnim obrtom, 9 duhovnikom, 3 delodajavcem. Sillonistiški krožki — *cercles* — se v precej rahli zvezi družijo okoli okrajne zveze — *Sillons régionaux* —; osrednja zveza, *Sillon central*, pa ima svoj sedež v Parizu. (35. Boulevard Raspail.) Izdaja kot svoj organ „Revue Le Sillon“ in tednik „L' Eveil Démocratique“ v 50000 izvodih. Prireja nacionalne kongrese: leta 1906 je na takem kongresu bilo zbranih

¹⁾ Sillon pomeni brazdo.

1503 članov. Vsake tri mesece se zberejo najznamenitejši člani k posvetovanju. Dasi „Sillon“ redne udnine ne pobira, more vsako leto potrošiti za društvene namene 100.000 frankov. Glasila pokrijejo precejšen del stroškov. S „Sillonom“ je v zvezi „Effort Démocratique“, konsumna zadruga in zadružna restavracija „du Sillon“. Zveza pa je zelo rahla, dejal bi moralna. Sillonisti hočejo biti demokrati in republičani. V gospodarskem oziru se zavzemajo za zadružništvo. Na polju postavodaje zahtevajo varstvo delavca, izdelbo posebnega delavskega zakonika, „Code du travail“, delavsko pokojnino, določitev minimalne delavske plače in nedeljski počitek. V gospodarskem oziru naj nezadostno zakonodavno delo podpira zadružna in strokovna sindikatna organizacija. V npravstvenem oziru hoče Sillon, da bodi blagorposameznika podrejen blaginji skupnosti. Vir take npravstvenosti pa je edino le krščanstvo. Sillon je nadalje patriotičen, odklanja pa vsakoršni šovinizem. Bori se proti republičanom, ki trdijo, da katoličan ne more biti dober republikanec. Bori se proti konservativcem, ki napadajo Sillon zato, ker je republikansko-demokratičen. Na očitjanja, da sillonisti zagovarjajo „reformne katoličane“, odgovarja Marc Sagnier, da večina sillonistov Loisyja in Le Roya niti brala ni. Maja meseca 1907 so bili sillonisti pri papežu in kardinalu Merry del Valu v avdienci in so, kakor pripoveduje Marc Sagnier, obadva prepričali o lojalnosti svoje organizacije. Sillon ni konfesionalno gibanje, ampak zgolj laiško ter hoče v Franciji upeljati dejansko bratovsko demokraško republiko. Sillon hoče iz krščanstva zajemati moč socialnih in zasebnih kreposti. Ni politična stranka. Pred volitvami leta 1906 je zato Sillon izrečno odklonil udeležbo pri volitvah in je pustil svojim članom popolno svobodo v tem oziru. Katoliško-politiške stranke sillonisti obsojajo, češ da so nekaj pogubnega. Če bi se delalo politiško-katoliško, pravi Marc Sagnier, bi katoliška cerkev postala ravno tako nepopularna, kakor ostale stare propadajoče stranke . . .

Temu pač ni treba dosti komentara; zdi se, da je „Sillon“ v kljub svojim plemenitim težnjam zelo nesrečno zasnovan. Veliko visokih besedi, velikanski polet, a tal ni pod nogami. To ni organizacija. In ako sillonisti menijo, da je politična katoliška organizacija na Francoskem nepotrebna ali celo škodljiva, potem nam pade na um beseda pro-rokova: *Videntes non videbunt!* Zdi se, da tako mislijo tudi v Rimu.

NOVE KNJIGE.

Kosovega „Gradiva“ druga knjiga.

Zopet je dovršen nov spomenik slovenskega zgodovinoznanstva. Kdor bode površno prelistaval obsežno knjigo (514 str.) ali čital le uvodni zgodovinski pregled, se bode komaj zavedal, koliko učenjaške marljivosti in natančnosti, koliko dela in truda je nagromadenega v njej. Prava muzivna umetnina. Vsak kamenček skrbno obdelan in opiljen, vsak s svojo posebno barvo in nianso, vsi skupaj pa ogromna podoba slovenskega bitja in žitja v znameniti dobi devetega in desetega stoletja. Niso baš veseli dogodki, o katerih poročajo fragmenti listin in kronik, zbrani v drugi knjigi „Gradiva“. V življenju slovenskega naroda še nikjer ne opažamo ustaljenih razmer, nikjer enotnega organskega razvoja. Sami nastavki in poizkusi, včasih mnogo obetajoč, a tem krajšega obstanka. — Doba slovenskih korotanskih vojvod le prehitro mine (menda okoli l. 828 vsled ustaje panonskega Ljudevita) in tujci zagospodarijo v deželi; krščanstvo pa iz Solnograda in Akvileje počasi napreduje. Panonija (Pribina, Kocelj) in velika Morava (Rastislav) stopita v ospredje kot središči slovanskih rodov in Ciril-Methodova zarja naznanja veliki svetli dan slovanske versko-narodne kulture. Toda kratkovidnost lastnih poglavarjev (Svetopolk) in vnanja sila stareta v kali, kar je komaj pričelo brsteti. Madjarski naval pokonča Koceljevo in Svetopolkovo državo in z njimi vred pokoplje Metodovo cerkveno organizacijo. Iznova moramo preboleti vse boli ljudskega preseljevanja in skoraj sto let zastira gosta tmina slovenske dežele. Še le potem, ko se je razbila madjarska sila (l. 955.), je bilo mogoče obnoviti kulturno delo. Nemške škofije in nemški samostani stopijo na plan, a hkrati se širi tudi nemška kolonizacija. Nemško plemstvo se naseli v utrjenih gradovih po naših gričih in gorah in si pridobiva vedno več zemlje, dočim slovenski plemenitaši vedno bolj ginejo. Med redko naseljene slovenske poljedelce pa prodirajo v vedno večjem številu bavarski in tirolski koloni, in stopnjo za stopnjo izpodrivajo slovenski živelj. Kmalu od Velike Slovenije osmega in devetega stoletja, ki se je raztezala od Donave do Adrije, od ogrske planjave pa do toplaškega polja in Til-

menta, na severu in vzhodu ni najti drugega kot nekaj krajevnih imen, katerih slovanska oblika še spominja na nekdanje prvotne prebivavce. To je podoba, ki jo posnamemo iz druge knjige Kosovega „Gradiva“.

— Pa oglejmo si zdaj zbornik nekoliko natančneje!

Na prvem mestu (str. I. – LXXIII.) je precej obsežen zgodovinski pregled, v katerem je pisatelj povzel in po raznih poglavjih razdelil vsebino zgodovinskih spomenikov, ki jih pozneje podaje. Profesor Kos je zelo objektivni zgodovinar. Vedno pusti govoriti le vire same. Zato se ta poglavja zde kot neki regesti regest, in včasih brez potrebe ponavljajo, kar je že zadaj dobiti (n. pr. razna slovenska imena, napredek germanizacije itd.). Zato bi v bodoče kazalo v „pregledu“ le splošno razdeliti gradivo po posameznih poglavjih (slovenske pokrajine, slovensko prebivavstvo, germanizacija, cerkvena zgodovina itd.) in ga bolj pragmatično obdelati. Izvzel bi le „topografijo“. Ta mora biti kar najnatančneje izdelana.

Zelo skrbno je sestavljen seznamek zgodovinskih virov (str. LXXIII – LXXXIV). — Kar se tiče „gradiva“ samega, mu glede popolnosti ne bo mogoče mnogo očitati. Vse, kar je bilo doslej kje objavljeno, pa naj je v bližnji ali pa daljni zvezi s Slovenci, je zbrano in obdelano. Reči moram, da je zbornik v tem oziru preveč obsežen tukaj in da bode nujno potrebno pri prihodnjih zvezkih se omejiti. Mnogo je namreč v njem, kar bi se brez škode smelo izpustiti. Akvilejski patriarhi in solnograški nadškofje so gotovo važni za srednjeveško zgodovino. A slovenskemu zgodovinarju je dovolj, če se na podlagi kronik in pristnih listin določi, kdaj je vladal ta ali oni cerkveni oblastnik in če se njegovo razmerje do slovenskih pokrajin in do slovenskega ljudstva natančno osvetli. Zbirati gradivo za celotno zgodovino akvilejskih patriarhov, solnograških nadškofov, furlanskih vojvod pa je gotovo odveč. Zato bi se po mojem mnenju bolje izločili regesti kot so: št. 44. (Veronski škof Rotald podeli svoji duhovščini razna posestva in dohodke. Podpis patriarha Maksencija) št. 45. (slične vsebine) 54. 80. (cesar Ludovik priporoča papežu solnograškega nadškofa Adalrama) 177. 231. 257. in še mnogo drugih. Štiri regesti se nanašajo na podelitev palija (solnograškim, gradeškim in akvilejskim nadškofom (št. 120. 147. 158. 171.), dasi je formula vedno do besede ista, podelitev pa brez posebnega pomena, ker palij dobi vsak metropolit. Prav tako je štirikrat natisnjena neka obširna pogodba med nemškimi cesarji in beneškimi doži (št. 124. 258. 429. 476.). — Vem, zakaj je pisatelj tako na široko zajel. Ker je treba dobro poznati zgodovino sosednjih dežel in sosednjih

narodov, kdor hoče prav razumeti dogodke v lastni domovini. Razni pojavi v slovenski zgodovini so večinoma le odsev tujih vplivov. Toda pri sestavljanju gradiva se vendar moramo omejiti na domača tla. Kdor bode v prihodnosti na tej podlagi hotel pisati pragmatiško zgodovino, bode itak moral seči po raznih zgodovinskih knjigah in zbornikih sosednjih narodov, da določi vzroke raznim pojavom in pokaže njih notranjo zvezo. — Omejitev je že zato potrebna, da bode veliko delo, ki se ga je lotil g. pisatelj, uspešneje napredovalo. Gotovo se merilo, ki ga je rabil pri odbiranju zgodovinskega gradiva v drugi knjigi, v prihodnjih zvezkih ne bode več dalo uporabljati. Gradivo ogromno narašča od leta do leta. Žal bi nam pa bilo, ako bi graditelj omagal pod bremenom. Zato veljaj tudi tukaj: In der Beschränkung....

Slovenskemu občinstvu „Gradivo“ iz nova priporočati, je menda odveč. V dobi, ko se vedno ponavlja klic po slovenskem vseučilišču, si bode vendar vsak slovenski izobraženec štel v dolžnost, da podpira književno podjetje, ki bi delalo čast vsaki znanstveni akademiji. Zato drugi knjigi obilo uspeha!

Dr. J. Gruden.

Dr. Fr. Kos: Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Druga knjiga 1. 801 – 1000. Str. 514. V Ljubljani 1906 (1907). Založila in izdala „Leonova družba“. Tisk „Katol. Tiskarne“. Tržna cena 10 K; za redne člane „Leonove družbe“ 6 K, za podporne člane 8 K.

F. M. Dostojevskij – V. Levstik: Ponižani in razžaljeni. Roman v štirih delih z epilgom. (Leposlovna knjižnica IV. zvezek). Založila „Katoliška bukvarna“ v Ljubljani. Cena 3 K, vez. 4-20 K.

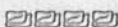
A. Burgar: Simon Gregorčič. Življenjepis. 1907. Založil Ign. Gruntar. Natisnila „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani. Cena 1-20 K, vez. 2 K.

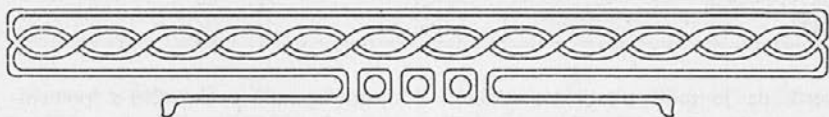
Dr. Fr. Pernè: P. Tom Burke (1830—1883). Značajna slika iz zgodovine cerkvene zgodovnosti. Ponatisk (itd. kakor pri prejšnji knjižici).

Dr. Fr. Pernè: Ravnatelj Josip Hubad. Ponatisk iz Izvestja c. kr. Franc Jožefove gimnazije v Kranju za šolsko leto 1906/07. Kranj 1907. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani.

I. Lapajne: Slovenski posojilničar. II. popravljeni in pomnoženi natis „Navoda o snovanju in poslovanju slovenskih posojilnic“. Krško 1907. Tisk „Zadružne tiskarne“ v Krškem.

I. Tul: Ples. III. natis. Založil „Družinski prijatelj“ v Trstu. 1907. Cena 70 v.

LISTEK.

Okrožnica o modernizmu. — Pravar (16. sept. v „Osservatore Romano“) je izšla okrožnica Pija X. o modernizmu. Že 17. aprila je Pij X. v nagovoru na kardinale poudarjal, da so časi silno resni, a da ne misli toliko na preganjanje Cerkve v Franciji kakor marveč na veliko zmedo duhov, na „katoliški modernizem“. (Primeri: „Čas“ zv. 6. str. 265 – 274). Še večkrat je potem Pij X. povedal svojo misel o tej zmoti, ki „ima v sebi strup vseh herezij“. 3. julija je po njegovem naročilu izšel takozvani „Novi syllabus“, ki so v njem zbrane poglobitve zmote modernizma. (Primeri: „Čas“ zv. 8.) Sedaj pa je še enkrat slovesno dvignil glas, da obsodi to moderno zablodo, ki je velika nevarnost naše dobe. Modernizem se je razpasel po vseh poljih: po filozofiji, teologiji, zgodovini, kritiki . . . in se polastil nelesvetnih izobražencev, ampak tuintam že tudi duhovnikov. Pij X v svoji okrožnici jasno razvija bistvo modernizma in njega posledice. Razložen je v okrožnici ves sistem modernizma, tako da ne bo več mogoče nobeno dvoumje. O tej znameniti okrožnici izpregovorimo v posebnem članku 9. zvezka. (Kot nekaj uvod primeri članek v tem zvezku: Evolucionizem).

Schell-Commer. — Največji predstavnik reformizma na Nemškem je pač Herman Schell. S svojim govorniškim darom in modernim jezikom je čaral akademično mladež ter si tako

pridobil v vseh vrstah inteligence vernih učencev. Ko je 31. maja 1906 nagloma umrl, so se reformisti oprijeli njegovega imena in spomina kot družječega znaka svojih teženj. Začel se je nekak pretiran kult Schellovega imena. Poseben komitej si je postavil nalogo, da postavi Schellu spomenik. V tem odboru so bili možje raznih stanov in raznega mišljenja. Nekateri so stopili v komitej, ker so čislali Schellovo navdušenje za krščanske ideale, drugi iz pietete do učitelja, nekateri pa, da bi izrabljali vso stvar za propagando tistih Schellovih idej, ki jih je Rim obsodil, a ki jih reformizem noče pustiti, ampak jih skuša le še bolj razširiti in uveljaviti. 11. junija 1906 je imel profesor cerkvepe zgodovine dr. Seb. Merkle v vseučilišni cerkvi v Würzburgu spominski govor o Schellu. V tem govoru je proslavljal Schella, njegovo „globokomnost, izvirnost, drznost njegovih misli, njegov polet, visočino in širino njegovega pogleda“. Primerjal ga je naravnost z velikim apostolom narodov, s sv. Pavlom. To je bilo preveč. Dunajski vseučilišni profesor prelat dr. E. Commer, nekdanj sam prijatelj in pokrovitelj Schellov, se je dvignil proti temu kvarnemu obožavanju. Napisal je kritiko Schellovega delovanja: *Hermann Schell und der fortschrittliche Katholizismus* (Ein Wort zur Orientierung für gläubige Katholiken. Wien 1907). Commer priznava Schellovo darovitost, (saj ga je sam nekdanj prego-

voril, da je začel pisati dogmatiko), toda poudarja, da Schell ni izpolnil upov, ki jih je vzbujal. »Schell, pravi Commer (str. 121), je zapustil veliko cesto katoliške tradicije ter je krenil na pota nemškega subjektivnega idealizma, h Kantu, filozofu protestantizma, k Deutingerju, Baaderju, k teosofiji racionalizma – o. d. vere navzdol proti skepsi. Zavrgel je poleg šolskih mnenj tudi gotove nauke stare teologije in je navajal mladino, kako se osamosvojiti od avtoritete cerkvenega učiteljstva in njenih zastopnikov. Kazal ji je, kako se je mogoče lotiti tudi sporočenih verskih resnic in dogme poumstviti (verrationalisieren) . . . Schell je propovedoval tudi versko brezbržnim lajnikom. Spraviti je skušal katolicizem s protestantizmom. Zato je mnogo žrtvoval in vzbudil izprva v taboru brezvercev in protestantov nadeje, ki jih potem ni mogel izpolniti.« Cerkev je obsodila Schellove nove nauke. Schell se je podrgel, a le po vnanje. »Nagla smrt, sklepa Commer, ga je srečno rešila, da ni storil še zadnjega koraka, ki vodi na pota izvan Cerkve . . .« Commerjeva knjiga je Schellovce zelo razburila. Planili so na Commerja, češ da je izdal prijatelja (objavili so nekatera prijazna pisma, ki jih je pisal nekdanji Commer prijatelj Schellu), ter da je v znanstvu nevedež, nezmožen presojeti Schellove globoke misli. Tedaj je 14. junija t. l. izšlo pismo Pija X. na Commerja. Pij X. čestita Commerju in izraža svoje veselje, da je opozoril na Schellove zmote. Schell, pravi Pij X., je bil kakor je splošno znano, neomadežen in pobožen mož, vnet za obrambo religije, toda njegov nauk se v marsičem ni vjemal s katoliško resnico, zato je apostolska stolica nekatere njegove spise obsodila. Tem bolj čudno je, da ga nekateri proslavljajo kot prvobornika vere, ga primerjajo samemu sv. Pavlu in hočejo

njegov spomin ovekovečiti s spomenikom. To papeževo pismo je prignalo valove razburjenja do vrha, a jih ob enem tudi zlomilo. Odborniki za Schellov spomenik so hiteli izjavljati, da so hoteli Schellu postaviti spomenik le iz pietete do osebe, a da nikakor niso hoteli s tem odobriti Schellovih naukov. Sv. oče je odgovoril po svojem državnem tajniku, da obsoja zmote, a ne pietete. Kot nekaka nova epizoda je bil še nastop lvovskega nadškofa Theodorowicza. V »Bonifatius-Correspondenz« je povedal svoje mnenje, da treba v Commerjevi knjigi ločiti naučno vsebino od raznih osebnih primesi. Krivo se mu zdi, da je oprl Commer svoje sklepe na nagroben govor in pa da ni sodil mirno pretehtajoč, marveč bolj tako, kakor govori državni pravdnik. Zdi se mu tudi, da je sv. stolica enostransko poučena. Toda tedaj je zvedel nadškof za neka pisma, ki jih je pisal Schell znanemu odpadniku Hoensbroechu in protestantovskemu profesorju Nippoldu. Iz teh pisem je razvidel, da se je motil o Schellu; spoznal je čudno stanje Schellovo po obsodbi in preklical je v »Bonifatius-Correspondenz« svoje prvo pismo. Tako se je položaj razjasnil, in mogočni shod nemških katoličanov v Würzburgu, ki se je vršil po teh dogodkih, je bil sijajna izpoved vere in edinstva s katoliško cerkvijo.

A. U.

Shod svobodomiselcev v Pragi (8–12. septembra) ni javil nič novega. Glavne točke so bile znane zahteve socialnodemokratske judovsko-masonske zveze: svobodna šola, razporoka, ločitev cerkve od države, razkristjanjenje človeške družbe. Dokazi so bili strast in sovraštvo; razdrti med seboj so bili svobodomiselnici edini le v tem sovraštvu do vere in Cerkve. Izraz tega besnega sovraštva je bil tudi protest proti

„novemu syllabu“ Pija X. V tem protestu (podpisal ga je tudi Aškerc) pravijo, da dogme, zlasti tudi dogma o božanstvu Kristusovcem, niso drugega kakor inačice indskih in egiptskih bajk. Značilno je, da je tudi „Omladina“, glasilo slovenskih radikalnih dijakov, izrazila simpatije praškemu shodu. Husitstvo vstaja! *A. U.*

„Um cvetic“. — Belgijski mistik Maurice Maeterlink je izdal nov zvezek „esejev“ pod naslovom: „Um cvetic“. Maeterlink marljivo opazuje prirodo ter zasleduje v njej vse tajne tako čudovite pojave življenja in teženja. Znana je njegova lepa študija o čebelicah. Sedaj se je zatopil zlasti v življenje rastlin. Zazdelo se mu je, da tudi rastline čutijo in mislijo in čim dalje jih je gledal, tem bolj jasno se mu je videlo vse. Gledal je, kako hrepene po luči, kako se branijo, kako svatujejo... Ni dvoma, tudi rastline čutijo, tudi cvetice mislijo! vzklikne Maeterlink. Premise so prave, sklep pa je napačen. Pojavi, ki jih je opazoval Maeterlink, so pojavi smotnosti. Iz njih ne sledi, da ima vsa priroda um, sledi pa, da deluje v vsej prirodi — Um! *A. U.*

Rimsko vprašanje. — Italija se premetava v težkih krizah: grozi ji vedno bolj anarhični socializem. V tej stiski bi vlada rada pridobila katoličane. Katoličani so močni, a needini ne morejo uveljaviti svoje moči. Nekateri se drže papeževega „non expedit“ tako, da politično sploh nič ne delajo; drugi pa „non expedit“ prezirajo ter skušajo ustanoviti politično stranko na ustavnih tleh, a tako, da bi bil program stranke priznanje sedanjega političnega položaja in zanikanje rimskega vprašanja. Oboji so katoliškemu ljudstvu v veliko kvar. Brez političnega dela katoliško ljudstvo

ne bo deležno svojih pravic; če pa katoliška politika prizna dejansko stanje, greši zoper pravice papeštva in Cerkve. Ne vemo, zakaj se katoličani ne oprimejo politike zlate srede.

Če nastopajo v parlamentu republikanci, socialisti, ki je njihov program naravnost protiustaven in jih vendar vlada mora vpoštevati, kako, da si ne bi priborili veljave katoličani, ki bi priznavali zedinjeno Italijo in nje ustavo in le to terjali, da papeštvu in Cerkvi vrne svobodo! Ne dvomimo, da bi tisti hip, ko bi se organizirali katoličani s takim programom v močno stranko, papež preklical svoj „non expedit“. A kako naj Italija vrne papeštvu in Cerkvi svobodo? O tem naj se porazgovori in pobota vlada s papežem! Kardinal Masella je menda svoj čas predlagal, naj bi združili Vatikan s Tiberom in Tiberom do morja osamosvojili (izrekli za eksteritorialno). Sličen predlog si je izmislil Boediker v Preussische Jahrbücher (1903), le da je dodal Vatikanu še Trastevere kot ozemlje. Sedaj pa poroča „Libre parole“ (gl. Das XX. Jahrhundert 1907. Nr. 24), da je sklenilo nekaj bogatih Amerikancev nakupiti progno zemlje do morja ter jo podariti papežu, da bi tako papež lahko neodvisno po morju občeval z drugimi državami. Vsi ti predlogi kažejo vsaj to, da Italija ne more naprej, dokler ne reši rimskega vprašanja.

A. U.

Fr. Ks. Kraus o naši dobi. — Reformni katoličani se za svoj modernizem radi sklicujejo na Krausa. Res da je bil Kraus prepojen z liberalnimi idejami, vendar je na večer svojega življenja spoznal moderne zmote. Že v 4. izdaji svoje cerkvene zgodovine (1896) je pisal: „Od l. 1848 je bilo nekaj časa upati, da se bo družba naše dobe, v mnogočem blodna, v mnogočem

grešna, a vendar v globini duše tako potrebna religije, tako koprneč po očetovi hiši, spravila s Cerkvijo; tedaj pa so vrgli politični viharji, politični prevrati, zmaga brutalnih sil Evropo in evropsko družbo daleč s pota naprednega organskega razvoja; temni oblaki se kopičijo na obzorju in kristjan mora pač moliti: Gospod, ostani pri nas, zakaj večeri se in dan se je nagnil.

Jezikoslovna drobtinica: beseda „frna“, katere nima Pleteršnik-Wolfov besednjak. V Mavški župniji (dek. Kranj) je navada, da gresta ženin in nevesta v nedeljo po poroki na nevestin dom „na frno“, t. j. na opoldanje kosilo; ako se pa ženin priženi, gresta na ženinov dom na frno. Beseda ta je pač grškega izvora: *φερνύ*, die Mitgift, in *τὰ παράφερνα* (bona paraphernalia), was die Braut außer der Mitgift mitbringt. — „Frna“ je znabiti star ostanek iz sobivanja Slovenov z Grki. *J. S.*

Vulgata. — Sv. oče je naročil s pismom kard. Rampolla 30. apr. t. l. benedektincem, da pregledajo (revidirajo) tekst latinskega sv. pisma, vulgate. Znano je, da je v sedanjih izdajah nemalo hib. Tudi je v kodeksih in spisih sv. očetov mnogo injačice (variant). Vse te inačice naj bi zbrali in razločili. Ker bo delo, dasi na videz neznaatno, v resnici velikansko, zato je je izročil sv. Oče ne kakemu posamezniku, ampak redu, ki zmore vse, kar je treba za tako naporno delo.

K zgodovini sv. Frančiška Asiškega. — Prof. Gustav Schnürer, ki je napisal izvrstno monografijo o svetem Frančišku Asiškem za znano zbirko „Weltgeschichte in Charakterbildern“, je podal na lanskem občnem zboru

Nekaj dni pred svojo smrtjo pa je pisal Kraus (5. dec. 1901): „Trpljenje zadnjih mesecev me je zelo uresnilo; z žalostjo opazujem gibanje po svetu, in z boleščjo ter nevoljo se mi polni srce, ko gledam, da mnogi govore o prenovljenju cerkvenega življenja, a jih vodijo težnje, ki bi pretresle cerkveni red. Na Nemškem je več takih reformistov.“

Goerresove družbe v Bonnu kritičen referat o najnovejših študijah k zgodovini „asiškega ubožca“. Sedaj je priobčil svoje poročilo v „Historisches Jahrbuch“ (XXVIII. Bd. 1. H. S. 9–43). Zelo zanimivo je slediti našemu večjemu voditelju po zamotanih različnih problemih, in kdor prebere razpravo, bode spoznal znanstveno vrednost pisateljve monografije.

Lk.

Redovi in kongregacije katoliške cerkve. — V začetku februarja t. l. je izšel 1. zvezek Heimbucherjevega dela o kat. redovih in kongregacijah v drugi izdaji (Die Orden und Kongregationen der kathol. Kirche. Von Dr. Max Heimbucher. I. Bd. Paderborn. F. Schöningh 1907. 8°. VIII., 423 S. geb. M. 7. 2). V novi izdaji bode obsegalo delo tri zvezke, prva (l. 96/7) je imela le dva. V obširnem uvodu razlaga pisatelj pojem in ustroj reda in kongregacije, govori o početkih redovniškega življenja in njegovi vrednosti ter podaja obširno literaturo. Prvi oddelek obsega zgodovino redovniškega življenja na iztoku in zapadu od začetka do sv. Benedikta, drugi pa popisuje razvoj benediktinskega reda in vseh redov, ki so si prilastili benediktinska pravila. Delo bodi priporočeno! *Lk.*

Uredniki: Dr. Fr. Grivec, prof. Evg. Jarc, Dr. A. Ušeničnik.

Aleks. Götzl kipar, pozlatar in -
izdelovatelj oltarjev
Ljubljana, Wolfove ulice št. 1

se priporoča prečastiti duhovščini v iz-
delovanje vseh v njegovo stroko spada-
jočih del. Na razpolago so načrti, katere
na zahtevo pošlje na ogled. — Nadalje
se priporoča tudi za vsa v stroko spada-
joča popravila, katera izvršuje točno in
- - - po najnižjih cenah. - - -

Tovarna oljnatih barv, laka
: : : : : in firneža : : : : :

BRATA EBERL

slikarja napisov, dekoracijska,
stavbinska, in pohištvena ples-
karja-lakirarja. Mojstra-pleskarja
c. kr. državnih in c. kr. priv. južne
- - - - - železnice - - - - -

- - V LJUBLJANI - -

Delavnica: Igriške ulice št. 6
- - - - blizu vladne palače. - - - -

: : : : Prodajalnica in pisarna : : : :

- Miklošičeve ulice št. 6 -
- - - za frančiškansko cerkvijo. - - -

Telefon št. 154. - - Ustan. 1842.
- Delovanje z električno silo. -

Ustanov. pred 100 leti.

∴ Najstarejša ∴ Fr. Šupevc
svečarska tvrdka ∴

priporoča velečastiti duhovščini in slav-
nemu občinstvu zajamčeno pristne če-
belno-voščene sveče za cerkev, procesije
in pogrebe voščene zvitke itd. izborni
méd-pitanec, Ljubljana, Prešernove (Slo-
- - nove ulice) 7, (Perlešova hiša) - -

Najboljša zobna voda Seydlin.

Naprod. vseh večjih trgovinah.

Najsigurnejša
prilika
za štedenje!

**Vzajemno podporno
- društvo v Ljubljani -**
registrovana zadruga z omej. poroštvom
Kongresni trg št. 19

sprejema vsak delavnik od 9.—12. ure
dopolodne hranilne vloge ter jih obrestuje
po 4³/₄%, to je: daje za 200 K 9 K
50 h na leto. Druge hranilne knjižice
se sprejemajo kot gotov denar, ne da
- bi se njih obrestovanje prekinilo. -
Rentni davek plača hranilnica sama.

Dr. Vinko Gregorič I. r., predsednik. —
Kanonik Janez Sušnik I. r., I. podpred-
sednik. — Kanonik Kalan Andrej I. r.,
II. podpredsednik.

Gregorčičev spomenik.

V Gorici se je sestavil osrednji odbor za
Gregorčičev spomenik, ki ima nalogo spre-
jemati radodarne doneske slov. rodoljubov,
s katerih pomočjo naj bi se postavil dostojen
spomenik prerano umrlemu pesniku. Načelnik
je deželni poslanec in odbornik profesor
Ivan Berbuč. Doneske sprejema začasno
izvrševalec oporoke rajnega pesnika
prof. Josip Ivančič v Gorici (P. Corno 8).

Stavb., umetno in konstr. ključavničarstvo

Josip Weibl

nasled. J. Spreitzer
priporoča sl. občinstvu
in prečast. duhovščini

· svojo izborno ·
urejeno delavnico

Cene solidnemu delu
.. so dokaj nizke. ..

Specijaliteta: Valjični
zastori, železne kon-
strukcije, vod. sesalke,
napeljevanje vodovo-
dov. . Napravlja troš-
kovnike in načrte po
poljubnih risbah v raz-
ličnih slogih ter poš-
ilja poštne prosto.

Vse poprave izvršuje
.. po najnižji ceni. ..

Fr. Čuden, Ljubljana

urar in trgovec, Prešernove ulice

· Največja izbira vsakovrstnih ur ·

Ceniki zastonj. Ceniki zastonj.

Iv. Podlesnik ml.

priporoča svojo trgovino

· s klobuki in čevlji ·

Ljubljana, Stari trg št. 10.

Velika zaloga

Solidno blago

Zmerne cene

Priznana lična in
: cena izdelava :

Knjigoveznica

Katoliškega tiskovnega

: društva v Ljubljani :

Kopitarjeve ulice št. 2.

Priporoča se v izdelavo
vsakovrstnih knjigove-
ških del. Napisi za dru-
štvene znake se
točno izvršujejo!

L. Mikusch

tovarna solnčnikov in dežnikov
priporoča svojo veliko zalogo

dežnikov in solnčnikov

v Ljubljani, Mestni trg 15.

Prevele in poprave izvršé se
: dobro in poceni. :

Najnižje tovarn. cene.

Ivan Kregar

pasar in izdelovatelj cerkvenega orodja
in posode, Ljubljana, Poljanska cesta 15,
se priporoča v izdelovanje vsakovrstne cer-
kvene posode in orodja iz zanesljive kovine
po uzorcih ali lastnem načrtu v poljubnem
slogu. Staro posodo popravi in prenovi,
posrebrni in pozlati; v ognju pozlačuje tudi
.: strelovodne osti, vse po najnižji ceni .: